

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Miloslav Drábik

Proměna dělby domácí práce v českých domácnostech v letech 2002 a 2012

Division of Domestic Labor in the Czech Households and Its Change from 2002
to 2012

Praha 2015

Vedoucí práce: **PhDr. Dana Hamplová Ph.d.**

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí diplomové práce PhDr. Daně Hamplové Ph.d. za cenné rady, připomínky, trpělivost a věnovaný čas.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28. listopadu 2015

.....
Miloslav Drábik

Abstrakt:

Tato diplomová práce se na základě dat z výzkumného šetření Mezinárodního programu sociálního výzkumu (International Social Survey Program) zabývá proměnou dělby domácí práce v českých domácnostech v letech 2002 a 2012. Klade si za cíl odhalit faktory determinující to, kolik času muž nebo žena tráví péčí o domácnost. Diplomová práce staví na přesvědčení, že v České republice reflektujeme podobnou hodnotovou proměnu, kterou zaznamenávaly dříve i vyspělé západní země a můžeme tak sledovat a skrze ni i vysvětlit podobný trend v přístupu partnerů/manželů k rozdělení práce v domácnosti. Teoreticky vychází z ekonomických přístupů (teorie lidského kapitálu a teorie relativních zdrojů) a genderových přístupů vysvětlujících rozdělení domácí práce na základě různých perspektiv. Předpokládá proto, že zatímco ekonomické faktory mají vliv na dobu, kterou jedinec stráví domácí prací, budou ve svém významu klesat, normativní faktory budou naopak stoupat.

Klíčová slova:

Dělba domácí práce, gender, sociologie rodiny, hodnoty

Abstract:

This diploma thesis focuses on division of domestic labor in the Czech households and its change from 2002 to 2012 based on data from the International Social Survey Programme. It aims to uncover determining factors of the time that man or woman spends on domestic chores. Building on the conviction that the Czech Republic is going through similar value transformation that advanced western countries already experienced, we are also able to track similar transformation in division of household labor and explain this change through this value transformation. Theory of this diploma thesis is based on different approaches - economic approaches (human capital theory and the theory of relative resources) and gender approaches – that explain division of household labor by different factors. Therefore, based on its hypothesis, it is predicting that while economic factors affecting the time that an individual spends housework will decrease in its importance, normative/value factors will conversely rise.

Keywords

Division of Domestic Labor , Gender, Sociology of the Family, Values

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ STUDOVANÉ PROBLEMATIKY	10
1.1 ABSENCE DOMÁCÍ PRÁCE V SOCIÁLNÍ TEORII DO POLOVINY 20. STOLETÍ.	10
1.2 FEMINISTICKÁ KRITIKA 60. A 70. LET	11
1.3 VYMEZENÍ DOMÁCÍ PRÁCE	12
1.4 TEORIE RELATIVNÍCH ZDROJŮ	14
1.5 TEORIE LIDSKÉHO KAPITÁLU	15
1.6 KRITIKA EKONOMICKÝCH PŘÍSTUPŮ K DĚLBĚ DOMÁCÍ PRÁCE	16
1.7 GENDEROVÉ PŘÍSTUPY.....	17
1.8 HODNOTOVÝ VÝVOJ.....	19
1.9 ROZDÍLNÁ ČESKÁ ZKUŠENOST.....	21
2 EMPIRICKÁ ČÁST	23
2.1 POPIS VÝZKUMU	23
2.2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY.....	23
2.3 KVANTITATIVNÍ METODIKA.....	25
2.4 STRUKTURA DATOVÉHO SOUBORU	27
2.5 ANALYZOVANÉ OTÁZKY.....	28
2.6 DĚLBA PRÁCE	30
2.7 HODNOCENÍ SPRAVEDLNOSTI DĚLBY PRÁCE V DOMÁCNOSTI.....	38
2.8 EKONOMICKÉ VLIVY NA ROZDĚLENÍ DOMÁCÍ PRÁCE.....	39
2.8.1 Příjem.....	40
2.8.2 Pracovní doba.....	45
2.8.3 Socioekonomický status povolání.....	46
2.9 GENDEROVÉ POSTOJE	47
2.10 MNOHONÁSOBNÁ LINEÁRNÍ REGRESNÍ ANALÝZA	50
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	59
PŘÍLOHY.....	65

Úvod

Mohutný ekonomický rozmach industriálních společností po druhé světové válce a rozvoj demokratického politického systému nastartovaly ve druhé polovině dvacátého století ve vyspělých západních zemích doposud nevídané proměny společenského života. Mezi ty nejčastěji zmiňované proměny patří pokles plodnosti a úmrtnosti, zvýšením oblíbenosti partnerského nesezdaného soužití jakožto alternativy tradičnímu manželství, vysoká úroveň rozvodovosti a celkový posun v časování rodinného chování. Obzvláště pak charakteristickým rysem pro společnosti v jednadvacátém století je výrazný nárůst zaměstnanosti žen a s tím související proměna genderových rolí a jejich postavení ve společnosti. Tradiční rozdělení rolí muže a ženy na živitele rodiny a na vychovatelku a hospodyňku se tak začalo stírat a sféry zaměstnání a domácnosti se přiblížili nejen pro ženy, ale i pro muže. O několik desítek let později se tato proměna začala projevovat i v ostatních zemích Evropy, které se vydaly po podobné cestě vstříc ekonomickému vývoji a prosperitě (Inglehart a Baker, 2000; Iwama, 2005; Křížíková, 2007; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010; Rabušic, 2001).

Zatímco však na poli práce ve světě sledujeme proměnu rolí muže a ženy, ve sféře domácnosti tomu tak již ovšem není. Jedním z nejkonzistentnějších výsledků sociálních výzkumů za posledních několik dekad je, že ženy, i přes zlepšení jejich postavení v ekonomické sféře, nadále věnují domácím pracím znatelně více času než muži (Chaloupková, 2005; Coltrane, 2000; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Binachi, Milkie, Robinson a Sayer (2012) například uvádí, že ve Spojených státech amerických ženy péči o domácnost tráví až 1,9x více času než muži. Tato rozdílnost v nastolování rovnosti na poli ekonomické sféry a naopak jakési stagnace rovnosti na poli domácnosti vytváří pomyslný konflikt těchto sfér a zvyšuje tak tlak na ženy, od kterých se nyní očekává, že budou pracovat na plný úvazek stejně jako muži, a že zároveň budou nést většinu zodpovědnosti za domácnost. Rozdělení domácích prací proto v posledních desetiletích přitahuje pozornost čím dál tím většího množství badatelů z oblasti sociálních věd (Davis, 2013).

Díky dlouhodobému zkoumání této oblasti, které historicky sahá do poloviny padesátých let a zejména pak do počátku šedesátých, si můžeme všimnout, že tyto studie přinášejí alespoň částečně pozitivní zprávy. I zde totiž můžeme sledovat alespoň pozvolný posun ve vyrovnání se genderových rolí. Studie zabývající se rozdělením domácích prací mezi partnery totiž v západních zemích již několik let reflektují pozvolna snižující se dobu, kterou ženy tráví vykonáváním domácích prací a mírný nárůst této doby u jejich mužských

protějšků (Gwozdz, Sousa-Poza, 2010; Zick, Bryant, 2008; Bo, 2008; Braun, 2008; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010).

Česká populace se na počátku dvacátého století podobala strukturou rodinného života „západoevropským“ zemím, ovšem s nástupem totalitního režimu se naše společnost poměrně rychle posunula vstříc východoevropským režimům (Hajnal, 1965). Po několika desetiletích s pádem totalitního komunistického režimu jsme ovšem opět svědky stejně tak rychlé proměny, tentokrát však nazpět, vstříc západní Evropě. A u některých populačních kohort dokonce sledujeme podobné rodinné trendy, které západoevropské země zaznamenaly již v 50. a 60. letech. (Rabušic, 2001; Sobotka, 2003). Předpokládám proto, že tato proměna po roce 1989 se blíží trendům, které můžeme sledovat ve vyspělých západních zemích.

Cílem této práce je proto zaměřit se na rozdělení domácí práce mezi heterosexuálními partnery žijících ve společné domácnosti v letech 2002 a 2012 v rámci Mezinárodního programu sociálního výzkumu (International Social Survey Program) a jeho výzkumného modulu Rodina a mění se genderové role, jenž obsahuje část zaměřenou právě na péči o domácnost, a zjistit, zdali v populaci České republiky skutečně probíhá proměna rozložení domácí práce mezi partnery. Zároveň si kladu za cíl odhalit, pokud k této proměně dochází, v jakých determinantech k ní mezi partnery/manželi dochází.

V teoretické rovině se přitom odrazím ze dvou přístupů, které se na poli sociálních věd snaží vysvětlit, z čeho toto nerovné rozdělení v péči o domácnost plyne. První přístup zahrnuje teorie, které přistupují k dělbě péči o domácnost na základě ekonomických principů. Jedná se o (a) teorii relativních zdrojů, která vysvětluje nerovnosti pomocí příjmu, vzdělání, praxí v zaměstnání a mocí z toho pramenící, kterou jedinci mohou využít při vyjednávání o tom, kdo bude dělat kterou domácí práci. Podle této teorie dělá méně domácí práce ten partner, který získává lepší pozici díky vyššímu příjmu, vzdělání a praxi. A (b) teorii časového omezení, která vychází z teorie lidského kapitálu Garyho Beckera. Teorie časových dostupností interpretuje nerovnost v domácích pracích pomocí časových charakteristik a bere tak v potaz vlivy jako je pracovní doba partnerů (vytíženost), služby státu a dalších institucí, které mohou poskytovat páru služby, jež by jim usnadnily práci v domácnosti. Podle této teorie dělá méně domácí práce ten partner, který je více vytížen, a to především placenou prací.

Druhý přístup ke studiu dělby práce mezi partnery se odráží od symbolického utváření genderové identity a zahrnuje teorie, které vznikly často jako reakce na předešlé dvě teorie, jež nedokázaly vysvětlit, proč ženy ve vyšších postaveních s časově náročnější prací dělají stále více práce v domácnosti než muži a proč muži s nižším postavením v páru dělají

naopak ještě méně. Tento přístup tak bere v potaz přístup jednotlivých partnerů ke genderovým rolím a vysvětluje kromě jiného i to, proč muži a ženy dělají určité úkony a jiné ne.

Proto se i já zaměřuju v této práci na rozdělení domácí práce především na základě pohlaví, vzdělání, výši osobního platu, doby strávené v práci v hodinách týdně, zaujímaných genderových postojů a socioekonomického postavení. Abych se tohoto dopátral, využívám v této práci statistické metody mnohonásobné lineární regresní analýzy, která je vzhledem k povaze závislé proměnné (počtu hodin strávených jedincem péčí o domácnost týdně) a nezávisle proměnných na tento typ úlohy vhodná.

V první kapitole se věnuji historickému a teoretickému pozadí zkoumání oblasti domácích prací. Uvádím jednotlivé teorie, které se pokouší vysvětlit nerovnou dělbu práce mezi mužem a ženou, jakožto i důvody proč se ženy věnují domácím pracím více než muži. V druhé kapitole se pak věnuji analýze dat Mezinárodního programu sociálního výzkumu (International Social Survey Program) a jeho výzkumného modulu Rodina a mění se genderové role z let 2002 a 2012. Kromě jednotlivých dílčích závěrů, které z proměny obyvatelstva ČR během deseti let plynou, zde zároveň i přibližuji výzkum z Mezinárodního programu sociálního výzkumu a jeho datové soubory, jakožto i metodu regresní analýzy. Mou diplomovou práci následně zakončuje kapitola „závěr“, kde uvádím své poznatky do širšího kontextu sociálního bádání.

1 Teoretické zarámování studované problematiky

1.1 Absence domácí práce v sociální teorii do poloviny 20. století

V klasické sociální teorii a raných sociálně vědních výzkumech 19. století se setkáváme s absencí jedné podstatné části společnosti, která nebyla v těchto studiích dostatečně reprezentována či téměř vůbec zkoumána. Setkáváme se s absencí žen, s částí, která, pokud byla brána v sociálním bádání v potaz, byla ztvárněna často pouze jako stereotypizované charaktery – jako matky, manželky a hospodyně. Naopak značné pozornosti se těšili muži a jimi typicky vykonávané aktivity, na základě nichž byly vynášeny soudy na celkovou populaci (Harrington, 2006; Oakley, 1974; Acker, 1988; 1988; Wharton, 2000). V množství sociologických analýz a teorií zaměřující se na oblast práce a trhu tak chyběla podstatná část pracujícího a nakupujícího obyvatelstva.

Stejně tak nebyla věnována dostatečná pozornost domácím pracím, které byly chápány oproti aktivitám placeným jako druhořadé. Domácí práce byla vnímána jako soubor aktivit v soukromé sféře domácností, jako aktivity v doméně žen a tím pádem byly vyjmuty ze značné části vědeckých analýz (Acker, 1988; Ahlander a Bahr, 1995; Oakley, 1974; Secombe, 1974; Wharton, 2000). Jedním z prvních sociologů, kteří tematizovali dělbu rolí v rodině v sociálních vědách, byl Tacott Parsons, který se tímto tématem zabýval v rámci své strukturně-funkcionalistické teorie (Parsons a Bales, 1955; Ahlander a Bahr, 1955; Chaloupková, 2007). Podle Parsonse bylo jedním z předpokladů toho, aby byly hodnoty ve společnosti sdíleny a nadále reprodukovány z generace na generaci, to, aby socializace probíhala v prostředí malé skupiny s jasně diferenciovanými rolmi. V typických, funkčních rodinách tak otec dle Parsonse zastával instrumentální roli (ekonomické zajištění rodiny), zatímco matka plnila roli expresivní (vytváření citového zázemí pro členy rodiny). Toto rozdělení přitom mělo vycházet z biologických kapacit jednotlivých pohlaví a bylo tak jedinou efektivní, stabilní specializací rolí v rodině mezi mužem a ženou. Nukleární rodina (manželský pár s dětmi) tak pro něj hrála nezastupitelnou funkci pro udržení funkčního společenského systému prostřednictvím socializace (Parsons a Bales, 1955).

Větší pozornosti se oblasti domácích prací dostává až ve druhé polovině dvacátého století, kdy na problematiku rozdělení práce začínají upozorňovat feministicky orientované autorky a autoři. V šedesátých a sedmdesátých letech se tak dělba práce stala předmětem množství empirických výzkumů, které vytvořily první empirické základy studia domácí práce. Od tohoto období můžeme spatřovat postupnou diferenciaci paradigmat vysvětlujících důvody nerovnoměrného rozdělení práce mezi partnery (Ahlander a Bahr, 1995;

Chaloupková, 2007; Coltrane, 2000). Mezi rané přístupy zabývající se touto problematikou, které otevřely dveře dalšímu zkoumání, můžeme zařadit kromě **feministicky orientovaných analýz rodin i mikroekonomickou teorii lidského kapitálu** zdůrazňující ekonomickou výhodnost vzájemně se doplňujících rolí, a dále **teorii relativních zdrojů** (*resource theory*), která dělbu práce zdůvodňuje naopak jako důsledek mocenského soupeření partnerů, kteří se monotónním domácím pracím chtějí vyhnout.

1.2 Feministická kritika 60. a 70. let

Tradice feministického hnutí sahá do poslední třetiny osmnáctého století, kdy se jeho představitelky zabývaly bojem o to, aby základní lidská práva byla uplatňována pro všechny v plném rozsahu a nedělo se tak jen pro specifickou část mužů. Toto období od třetiny osmnáctého století až do 30. let dvacátého století označujeme za první vlnu feminismu, která byla poměrně úspěšná, a povedlo se jí odstranit některé z viditelných legislativních překážek tehdejší doby. Po celosvětové ekonomické krizi a začátkem další světové války se však feministické hnutí na nějakou dobu odmlčelo. S koncem druhé světové války a počátkem ekonomického rozmachu se pak začala dokonce navracet představa, že štěstí ženy spočívá v péči o děti a manžela (Havelková, 2004).

Další změny v názorech na postavení mužů a žen tak přinesly až šedesátá léta, kdy se na akademické půdě začíná formovat druhá feministická vlna, která v sedmdesátých letech nabyla masového hnutí. S druhou vlnou přišly i nová témata a feministicky orientovaní badatelé se zaměřili nejen na snahu o prosazení legislativních změn, ale i na hledání pravého původu existující nerovnosti mezi pohlavími¹. V oblasti domácí práce se feministická kritika například zaměřila především na ustanovení domácí práce jako práce, která je stejně náročná a sociálně důležitá jako práce mužů (Ahlander a Bahr, 1995; Havelková, 2004; Chaloupková, 2007; Možný, 2006; Oakley, 1974).

Svou kritikou rozdělení práce a tehdejšího stavu společnosti se druhá vlna feminismu těsně přiblížila k marxismu (Harrington, 2006; Možný, 2006). Zatímco klasická marxistická teorie měla sklony vynechávat domácí práci ze svých analýz výroby, feminističtí autoři a autorky poukázali na to, že domácí práce, kterou vykonávaly především ženy, se taktéž podílí na vytváření hodnoty, a že péče o domácnost a o děti přináší nadhodnotu stejně, jako práce

¹ Více o různorodosti témat a přístupu feministicky orientovaných badatelů a badatelek lze nalézt například v díle *Feminist thought: A comprehensive introduction* od Rosemarie Tong (2009).

placená (Harrington, 2006; Secombe, 1974; Tong, 2009; Wharton, 2000). Tímto byly schopni zahrnout ženy jako domácí dělnice do soustavy vztahů definující průmyslový kapitalismus.

Stejně tak feministická kritika v šedesátých a sedmdesátých letech upozornila na to, že představy o rozdělení úloh mezi mužem a ženou v rodině nevycházejí z biologických předpokladů. Tedy, že tyto představy nejsou přirozené, ačkoliv s nimi tak bylo doposud pracováno, ale že jsou právě naopak sociálně konstruovány a reprodukovány prostřednictvím socializace do patriarchální kultury, v níž žijeme, a díky čemuž se rodina stává místem, v němž je tato nerovnost neustále reprodukována z generace na generaci (Abbott a Wallace, 2005; Ahlander a Bahr, 1995; Havelková, 2004; Chaloupková, 2007; Možný, 2006; Shelton a John, 1996).

Výsledkem druhé feministické vlny nakonec bylo uznání domácí práce jako zásadní proměnné pro analýzu kapitalismu, která reprodukuje pracovní sílu a přispívá k hromadění kapitálu (Acker, 1988), a upozornění na problematiku této oblasti. Zájem o neplacené domácí práce, který feministická kritika tímto vzbudila, tak na poli věd v pozdějších letech vedl k dalšímu zkoumání a rozvíjení teorií vysvětlující nerovnosti v uspořádání domácích prací v rodině.

1.3 Vymezení domácí práce

Obecně platí, že domácími pracemi chápeme soubor neplacených činností, které jsou vykonávány členy domácnosti k uspokojení jejich potřeb, anebo k zajištění provozu domácnosti. (Chaloupková, 2007; Coltrane, 2000; Shelton a John, 1996; Lachance-Grzela a Bouchard, 2010). Za domácí práce můžeme označit široké spektrum úkonů, jako je uklízení, nakupování, plánování a příprava jídel, praní a žehlení prádla, mytí nádobí (či plnění myčky), péči o nemocné členy rodiny, péči o děti, péči o zahradu, drobné opravy, vynášení odpadků, organizace rodinného rozpočtu apod. V nejširším pojetí do domácí práce zahrnujeme nejen samotné činnosti, ale i jejich emocionální a kognitivní složky (pamatování, plánování, připomínání apod.) (Chaloupková, 2005; Coltrane, 2000). V jednotlivých studiích se však lze jen ojediněle setkat s tím, že by autoři pracovali s podobně širokým seznamem aktivit (Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Ve většině empirických výzkumů se pracuje pouze s výčtem několika z nich, které jsou považovány za reprezentativní ukazatele celkově vykonávané domácí práce. Nejčastěji to jsou rutinně vykonávané úkony, které vyžadují

nejvíce času, a které jsou v soudobé společnosti zpravidla chápány jako práce ženské². Tak zvaným mužským pracím (např. vynášení odpadků, drobné opravy, sekání trávy), které jsou právě vykonávány méně často, není v sociologických studiích věnována taková pozornost. Důvodem exkluze těchto aktivit ze sociálně vědných výzkumů je uváděn právě již zmiňovaný faktor toho, že často reprezentují značně menší podíl času, který musí partneři věnovat domácím pracím celkem dohromady a také to, že mužské práce v domácnosti nejsou vykonávány každodenně jako většina prací ženských. Ačkoliv by se tak mohlo zdát, že tento pohled na zkoumání domácích prací může vést k podhodnocení času, který věnují muži péči o domácnost, výsledky výzkumů, jež tyto méně časově náročné aktivity braly během svých analýz v potaz, naznačují, že i při jejich zahrnutí věnují ženy péči o domácnost stále mnohem více času než muži (Lachance-Grzela & Bouchard, 2010).

Ivo Možný (1984) poukazuje na to, že až do vzniku industrializované a urbanizované společnosti měla domácí práce v povědomí lidí status jako jakákoliv jiná práce. S první průmyslovou revolucí a s ní nastartovanou urbanizací však došlo k postupnému rozpojení placené práce a domácí práce, jakožto činnosti vážící se ke každodenním úkonům agrární společnosti a tím pádem k postupné ztrátě jejích sociálních funkcí, které ve společnosti zastávala (Možný, 1984). Podle Ann Oakley (1974), autorky *Sociology of Housework*, jedné z prvních prací, které se zabývaly problematikou domácí práce, se tak v soudobé moderní společnosti vyvinuly dva odlišné způsoby, jakým je možno domácí práci vyobrazit³. Jeden pohled na domácí práci ji chápe jako práci s nízkým statusem, kterou vykonává žena, jakožto osoba společensky utlačovaná. Tento pohled vychází jednak z oddělení pracovního trhu a rodinného života, jak na něj upozorňuje Ivo Možný, jednak z technologické změny, která vedla k značně snížené fyzické a časové náročnosti domácích prací. Díky tomu se tak podle Becka (2004) domácí práce stala „*neviditelnou a nikdy nekončící zbytkovou prací*“, která zpravidla nedokáže vyplnit aspirace ženy po náplni života natolik jako práce placená.

Druhý pohled podle Ann Oakley (1974) upozorňuje na to, že praktikování domácí práce je spojeno s určitým organizováním šíře prací, které se od sebe substanciálně liší a vidí tak domácí práci jako kreativní využití volného času a vytváření domova pro rodinu. Ti, kdo vykonávají dané úkony v rámci domácích prací, si mohou určit v jakou dobu, jak dlouho a v jakém pořadí se budou čemu věnovat. Věnují se tak domácím pracím dle vlastního harmonogramu. Oakley (1974) navíc argumentuje, že péče o domácnost zahrnuje množství

² Podle Scotta Coltrane (2000), patří mezi pět nejnáročnějších rutinních úkonů (a) příprava a vaření jídla, (b) úklid domácnosti, (c) nakupování, (d) mytí nádobí a (e) praní a žehlení prádla.

³ Také Jana Chaloupková (2007)

aktivit, které vyžadují rozličné schopnosti a které mohou být na trhu práce vnímány jako samostatně stojící placené aktivity.

Jana Chaloupková (2007) dále upozorňuje i na to, že domácí práci lze pojímat jako součástí tvorby smysluplné každodennosti. Jednotlivé úkony, které domácí práce zahrnuje, mají za úkol přesně určit členové domácnosti a nelze tak v povědomí jedinců samotnou práci redukovat na činnosti, které může dělat v domácnosti kdokoliv. Jejich každodenním vykonáváním se ustanovují hranice mezi rodinným a vnějším světem, a to se zároveň promítá i do ustanovování samotných identity členů rodiny (Chaloupková, 2007). Jednotlivé domácí práce tak hrají svou specifickou roli v ustanovení genderových identit muže a ženy, v jejich chápání sebe sama, svých povinností a očekávání.

1.4 Teorie relativních zdrojů

Základy *teorie relativních zdrojů (resource theory)*, položili ve svém díle *Husbands and Wives: The Dynamic of Married Living* Robert Blood a Donald Wolfe v roce 1960 (Chaloupková, 2007). Při uvažování o domácích pracích vycházejí z představy, že domácí práce jsou činnosti, které nevyžadují žádné zvláštní dovednosti a může je proto vykonávat kterýkoliv z členů rodiny. Jediné, co domácí práce stojí je čas, a ten tomu nikdo z rodiny věnovat nechce (Chaloupková, 2007; Ahlander a Bahr, 1995). Domácnost se proto stává místem, kde dochází k mocenskému boji ve snaze jednotlivých členů rodiny se domácí práci plně vyhnout, nebo alespoň maximálně snížit svůj podíl. Dělbou domácí práce tak v tomto přístupu chápeme jako výsledek vyjednávání partnerů, při kterém hrají základní roli zdroje, jimiž každý člen v rodině disponuje (Ahlander a Bahr, 1995; Coltrane 2000; Chaloupková, 2007). Přitom těmito zdroji chápeme především takové faktory, které se vážou k uplatnění jednotlivce na pracovním trhu (například dosažené vzdělání, příjem, zaměstnanecká prestiž). Ten z partnerů, který má více takovýchto zdrojů či jsou jeho zdroje cennější než zdroje druhého z partnerů, pak vykonává méně domácích prací. Pokud by měli mít oba partneři například přibližně stejný příjem, měli by se podílet na práci v domácnosti v tomto případě analogicky přibližně stejným dílem.

V zahraniční literatuře se můžeme setkat s dalšími označeními této teorie jako model moci v rodině (*family power approach*), model vyjednávání o zdrojích (*resource-bargaining model*), případně jako teorie sociální směny (*social exchange theory*) (Chaloupková, 2007).

1.5 Teorie lidského kapitálu

Teorie lidského kapitálu na rozdíl od předchozího přístupu, který předpokládá mezi partnery mocenský boj, pracuje s rodinou jako s jednotkou, kde partneři sledují společný zájem. Jejím hlavním představitelem byl ekonom Gary S. Becker, který společně s Jacobem Mincerem v 60. letech upřel svou pozornost na využití mikroekonomického přístupu k vysvětlení neekonomických jevů a přispěly tak společně k rozšíření této nové perspektivy na poli sociálních věd (Grossbard, 2006). V oblasti zkoumání domácnosti a rodiny pak tento proud, věnující pozornost studiu domácí produkce a způsobu rozhodování o alokaci zdrojů v domácnosti, nazýváme *New Home Economics*. Becker v roce 1992 za využití ekonomického přístupu na vysvětlení neekonomických jevů obdržel Nobelovu cenu.

Becker (1993) ve své práci *Pojednání o rodině (A Treatise on the Family)*, vychází z předpokladu, že lidé ve svém životě jednají racionálně. Tedy, že zvažují přínosy a ztráty, které by jim jejich jednání mohlo přinést a jednají proto právě tak, aby měli vždy co největší užitek. Předpokládá se proto, že lidé si vybírají partnera na pomyslném sňatkovém trhu tak, aby jim manželství přineslo co největší možný výnos, který by jim svobodný stav jinak nepřinesl. Partneři se na sňatkovém trhu orientují podle určitých „cen“, které jednotliví lidé mají jeden pro druhého. Cenou můžeme například rozumět poměr platů muže a ženy vůči sobě navzájem, vzdělání partnerů apod. V ideální situaci mají podle Beckera, partneři podobné takové vlastnosti, které se neváží k placené práci (např. záliby), a zároveň se liší ve specializaci k placené práci. Jeden z partnerů se specializuje na tržní aktivity (na práci) a druhý na aktivity netržní (na péči o rodinu a domácnost).

Rodina je tak chápána jako jednotka, jejímž cílem je využívat čas a další své zdroje k výrobě statků a služeb (Chaloupková, 2007). Přičemž mezi statky lze podle Beckera zahrnout i děti. Nerovnoměrné rozdělení domácí práce, kdy se jim žena věnuje více než muž, proto vychází hned z několika faktorů. 1) V rodině dochází k záměrně rozdílnému přerozdělování času jednotlivců mezi neplacenou práci a placenou práci na pracovním trhu tak, aby rodina **maximalizovala užitek** celé domácnosti. Partneři se tak zároveň specializují na určité oblasti lidského kapitálu rozdílně a tím se zvyšuje samotná produktivita jednotlivých členů v čase. 2) Ačkoliv by ke specializaci rolí docházelo i v případě naprosto identických schopností, Becker zdůrazňuje, že lidé se rodí s rozdílným biologickým základem, který způsobuje, že jsou muži a ženy vedeny k rozdílným specializacím lidského kapitálu. Ženy tak vzhledem k biologickým závazkům, plození dětí, jsou spíše než muži **socializovány** do specializace na domácí sféru. Komparativní výhodou mužů na specializaci na pracovní trh naopak posilují rozdílná očekávání od zaměstnavatelů vůči mužům a ženám (Chaloupková,

2007). 3) Becker pracuje stejně jako Parsons s předpokladem, že tato specializace rolí je pro rodiny výhodná i z toho důvodu, že si partneři vzájemně nekonkurují a tak tato specializace vede ke **stabilitě** rodiny.

Vysvětlení domácí práce z pohledu teorie lidského kapitálu však lze vytknout, že lidské vztahy příliš zjednodušuje (Coltrane, 2000). Jak upozorňuje Jana Chaloupková (2007) zájmy obou partnerů nemusí být za všech okolností stejné, a nelze proto pracovat s rodinou, jako se za všech okolností harmonickou jednotkou usilující o společnou maximalizaci užitku. Zpochybnitelným je v současné společnosti i fakt individuálního užitku, který specializace v rodině přináší. Valeria Kincade Oppenheimer, která se věnovala nárůstu žen na pracovním trhu a s tím spojenou změnou sňatkového chování (např. 1968, 1970, 1988), upozornila, že s rostoucí mírou rozvodovosti, klesající plodností a nejistotou na trhu práce se v moderní industriální společnosti stává specializace rizikovější. Tyto dva fakty, rozdílné motivy a míra užitku, tak do značné míry zpochybňují Beckerovu teorii.

V sociálních empirických výzkumech však teorie lidského kapitálu zastupuje jen dílčí roli ve snaze vysvětlit způsob, jakým jsou domácí práce mezi partnery rozděleny. Teorie lidského kapitálu se často prolíná s teorií relativních zdrojů ve svém důrazu na faktory platu, vzdělání, zaměstnanecké prestiže a funguje v určitých případech jako doplňující vysvětlení. Jsou proto většinou pojímány společně za ekonomický přístup ke studiu domácích prací. Teorie lidského kapitálu je však na rozdíl od relativních zdrojů operacionalizována navíc i faktory časové dostupnosti nebo časových omezení (*time availability, time constrain*), které vychází z množství času, jenž jedinec věnuje placené práci. Předpokládá se tak, že čím více muž nebo žena bude věnovat placené práci, tím méně bude věnovat času náročným domácím pracím (viz, např. Coltrane 2000; Baxter, 1992; Bianchi, Milkie, Sayer a Robinson, 2000; Shelton a John 1996; Greenstein, 1996).

1.6 Kritika ekonomických přístupů k dělbě domácí práce

Druhou polovinou 80. let a především pak začátkem let 90. dochází ke zpochybnění ekonomických přístupů množstvím autorů (Coltrane, 2000; Bianchi et al., 2000). Zatímco ekonomické přístupy předpokládaly, že růst výdělečného potenciálu žen povede k rovnější dělbě práce v domácnosti, v realitě se to takto neodrazilo. Přestože se od 70. let zdvojnásobila pravděpodobnost toho, že vdaná žena bude pracovat na plný úvazek, rozdělení domácí práce se příliš nezměnilo (Greenstein, 1996; Freerer, 1990). Navíc se ukazuje, že ekonomická vysvětlení selhávají ve chvíli, kdy se rozdělení domácích prací odklání od tradičního modelu dělby práce v domácnosti. Muži, kteří vydělávají méně než jejich ženy nebo jsou

nezaměstnaní, mají sklony dělat méně domácí práce a naopak, ženy, jejichž příjem je vyšší než mužův, dělají oproti ostatním ženám více domácí práce (Legerski a Cornwall, 2010). Některé studie dokonce dokládají, že muži s vyšším vzděláním tráví péčí o domácnost více času než muži s nižším vzděláním. Ukazuje se tak, že činnosti spjaté s péčí o domácnost nejsou genderově neutrální tak, jak s nimi pracovaly ekonomické přístupy, a že i v rodině, kde muž a žena sdílejí téměř identické postavení, dochází i nadále k nerovnoměrnému rozdělení domácí práce. Skrze domácí práci totiž dochází k definování a vyjádření jedincovi identity, která je podmíněna představami a očekáváními, které se s jednotlivými rolemi pojí (Bianchi et al., 2000). Z toho následně plyne i druhá výtka, která je zmiňována. Ekonomické přístupy neberou v potaz rozdílnost norem, jež panují ve společnosti. Různé požadavky vůči mužům a ženám se odráží na rozdílné pracovní pozici, kterou typický muž a typická žena ve společnosti zastávají a i na tom, co je od nich do budoucna očekáváno (rozdílné časové nároky, možnosti pracovního postupu). Výsledkem toho pak je, že hodina času ženy nemá pro společnost takovou hodnotu jako hodina času muže (Milkman a Townsley, 1994).

Stejně tak jsou ekonomické přístupy kritizovány za to, že pojmají preference jednotlivých lidí a představy, které mají o domácí práci, jako faktory zafixované pro všechny stejně, jako vlivy vnější a irelevantní (Coltrane, 2000). K otázce preferencí a aspirací žen se vyjádřila například i Catherine Hakim (2003), která zpochybnila předpoklad, že by vzdělání bylo hlavním determinantem kariérních aspirací. Podle Hakim nemajívšechny vysoce vzdělané ženy vysoké profesní aspirace, a naopak všechny ženy s nižším vzděláním nejsou výrazně orientované na rodinu. Hlavními faktory, které určují podobu domácnosti a rozdělení domácích prací mezi partnery jsou podle této autorky hodnoty a osobní preference jedinců. Tomu nasvědčuje i fakt, že většina zaměstnaných žen se snaží skloubit svou práci s rodinou a nezaměřují se pouze výhradně na sféru rodiny či sféru pracovního uplatnění. Takových žen, je v populaci mnohem méně, než tyto ekonomické teorie rozdělení domácí práce předpokládají (Hakim, 2003).

1.7 Genderové přístupy

Společně s kritikou nedokonalého vysvětlení rozdělení domácích prací z pohledu ekonomických přístupů se tak objevují nové teorie, které se tuto oblast snaží vysvětlit z jiného, poněkud méně zjednodušujícího hlediska. Souhrnně vytykají předešlým teoriím tři předpoklady. Za prvé, domácí práce není alokována efektivně podle toho, který z partnerů má nejvíce času to vykonávat. Za druhé, domácí práce není něco, čemu by se chtěli oba partneři vyhnout za každou cenu. A za třetí, ačkoliv individuální zdroje partnerů mají vliv na rozdělení

domácí práce, genderové charakteristiky mají vliv mnohem větší (Freerer, 1990). Pozornost tak ze snáze měřitelných faktorů jako je příjem, vzdělání a časové dispozice přesouvá k hodnotám a významům, které se s vykonáváním domácích prací pojí ve společnosti a k hodnotám jaké si s nimi spojují samotní jedinci, kteří je vykonávají nebo naopak nevykonávají. Základním jejich poznatkem je, že péče o domácnost je v soudobé společnosti konstruována jako ženská práce, a proto je vykonávána především ženami a nikoliv muži (Chaloupková, 2005). Tyto přístupy lze nazvat souhrnně jako genderové přístupy či sociálně konstruktivistické, které těží především z poznatků symbolického interakcionismu, etnometodologie a z feministických přístupů (Chaloupková, 2007).

Teorie *genderové ideologie*, jeden z nejnápadnějších přístupů v této oblasti, vychází z předpokladu, že člověk identifikuje sám sebe jako muže či ženu vzhledem k manželskému svazku a rodině. Genderová ideologie vyjadřuje smýšlení muže a ženy o sobě samé, definuje jejich roli v rodině a jejich očekávání, které mají vůči ostatním členům rodiny. Například, vzhledem k domácí práci, dva muži mohou mít rozdílnou genderovou ideologii, ačkoliv se oba definují jako muži. Jeden z nich může zastávat více tradiční postoje a vnímat domácí práci jako práci žen, tedy něco, co bude odmítat v rodině dělat, jelikož to nepodporuje jeho ideologii, zatímco druhý bude definovat své mužství tím, že muž by měl ženě s domácí prací pomáhat a domácí práce se ženou sdílet (Greenstein, 1996). Hochschild a Machung (1990) tak například objasňují, proč se muži s nižším příjmem, než jaký má jejich partnerka nezapojují více do domácí práce, jak předpokládá teorie relativních zdrojů. Ačkoliv muž porušuje jeden z předpokladů tradiční mužské role jako živitele rodiny tím, že má nižší příjem, nelze očekávat, že bude automaticky porušovat stereotypní genderovou roli muže i v oblasti domácí práce (v oblasti náležitosti v „tradičním pojetí“ ženám) a automaticky se více podílet na práci v domácnosti. Autoři vycházející z tohoto přístupu, tak ve svých dílech pracují s předpokladem, že manželství, kde mají muži a ženy více tradiční představy o svých genderových rolích, budou mít oproti páru s více egalitárními představami o svých rolích méně vyváženou dělbu domácí práce – tedy žena bude dělat mnohem více než muž.

Greenstein (1996), Hochschild a Machung (1990) však upozorňují, že ačkoliv studie vycházející z genderové ideologie přináší relativně podobné výsledky, většina autorů vůbec nebere v potaz vliv interakce rozdílných ideologií muže a ženy. Výraznější zapojení muže do domácí práce tak záleží i na tom, zda je žena ochotna se s ním o práci podělit. Muž se proto zapojuje víc do domácí práce ve chvíli, pokud spolu partneři sdílejí netradiční postoje ke genderovým rolím (Greenstein, 1996). Reálné rozdělení domácí práce z pohledu genderové

ideologie by tak nemělo plynout pouze z rozdílných genderových ideologií stojících sami o sobě, ale z jejich střetávání a společně s vlivem ekonomické reality.

O něco rozdílný přístup přináší další autoři, Candace West a Don H. Zimmerman (1987), kteří chápou genderové role jako výsledek rutinního a opakujícího se chování jedince jako muže nebo ženy (*doing gender*). Podle jejich teorie jsou genderové role konstituovány v rámci sociálních, kulturních a psychologických procesů a z nich plynoucích interakcí mezi jedinci společnosti, kteří si navzájem svým stereotypizovaným chováním projevují svou identitu. Domácí práce se tak v tomto pojetí stává jedním z prostředků, kterými si muži a ženy navzájem v běžném životě potvrzují svou maskulinní nebo femininní roli, své já. Projevem genderových rolí se zabýval i Erving Goffman (1976), který interakce mezi pohlavími pojímal jako *předvádění genderu* (*gender display*) a vůči kterému se West a Zimmerman vymezují. Goffman totiž pojímá předvádění genderu jako něco, co je esenciální přirozeností každého z nás. Tedy přirozeností, kterou je každý schopen kdykoliv přirozeně rozpoznat a dát tak jedinci základní indicii o tom, kým je nebo s kým hovoří. V běžné interakci však jedinci tuto přirozenost mohou či nemusí svým protějškům vyjevit a protějšek ji může či nemusí zachytit. Jedná se tak do jisté míry o předvádění (*display gender*), které je na rozdíl od dělání (*doing gender*) dobrovolné. *Doing gender* je však oproti tomu sociálně konstruované, hluboce zakořeněné a neustále, často nevědomky, reprodukováno v každodenní interakci, zpravidla i v těch nejmenších rutinních činnostech. Nedělat gender tudíž není možné.

1.8 Hodnotový vývoj

Druhou polovinou dvacátého století byly v moderních západních zemích započaty změny rodinného chování, které se o několik desítek let později rozšířily do ostatních zemí Evropy. Tyto změny byly charakteristické nárůstem vysokoškolsky vzdělaných lidí, růstem příjmu, změnami v genderových rolích, snížením politické participace, poklesem plodnosti a úmrtnosti, zvýšením oblíbenosti partnerského soužití a díky tomu rostoucím podílem dětí narozených mimo manželství, narůstajícím podílem bezdětných lidí v populaci, vysokou úrovní rozvodovosti a celkovou změnou časování rodinného chování v populaci (Inglehart a Baker, 2000; Kaa, 2002).

Rodiny žijící na území Česka svou strukturou rodinného života na počátku dvacátého století podle Hajnala (1965) náležely k západoevropskému typu vyznačujícím se relativně vysokým věkem při vstupu do manželství, vyšším podílem lidí, kteří se nikdy nevdali/neoženili a poměrně vyšší dobrovolnou bezdětností. Nástup komunistického

totalitního režimu a počátek jeho snahy o plánovanou společnost však během relativně krátké doby posunul českou společnost vstříc východoevropským režimům, které vůči západnímu typu stály poněkud v opozici. Ivo Možný ve své práci *The Czech Family in Transition from Social to Economic Capital* (1994) například ukazuje, že v 80. letech byla v Česku vysoká sňatkovost i porodnost, nízký věk při uzavírání sňatků (medianový věk pro první manželství byl 23,27 let pro muže a 20,68 pro ženy) a první dítě měly ženy nejčastěji okolo 20. roku života.

Přechod na tržní hospodářství po Sametové revoluci vedl ovšem k relativně rychlým změnám v demografickém chování. V populaci se zvýšila snaha o dosažení osobního úspěchu, vyšších pracovních příjmů a sociálního postavení. Tyto faktory společně se sníženou podporou rodin s dětmi ze strany státu vedly u populačních kohort, které se narodily v 70. a z kraje 80. let k podobným trendům, které západoevropské země zaznamenaly u svých populačních kohort z let 50. a 60. Po roce 1989 jsou tak i v Česku charakteristickými změnami pokles porodnosti⁴ a úmrtnosti, stoupající podíl dětí narozených mimo manželství, rostoucí naděje na dožití pokles sňatečnosti a vyšší rozvodovost. Za zmínku stojí i znatelné změny v časování mateřství (Rabušic, 2001; Pavlík a Kučera, 2002; Sobotka, 2003; Český statistický úřad).

Co je však příčinou těchto změn? V současné literatuře nacházíme dva pomyslné póly, ke kterým se autoři více či méně přiklání. Na jedné straně stojí strukturální změny, na druhé straně změny hodnotových orientací (Rabušic, 2001; Chaloupková 2007). Gary S. Becker (1993), kterého lze považovat za zastávce prvního přístupu, se tuto proměnu v západních zemích pokusil vysvětlit skrze vyrovnaní vzdělanostní struktury mužů a žen a vyššího zapojení žen do ekonomické aktivity, díky čemuž ženy získaly lepší pozici ve společnosti a staly se na mužích méně závislé. Tím se stalo hledání vyhovujícího partnera či partnerky pro muže a ženy obtížnější a začalo tak zabírat více času. Samotná péče o domácnost se následně stala pro ekonomicky nezávislé ženy méně atraktivní a méně výhodnou, než pro ně byla dříve. Podle Rabušice (2001) v České republice však tento přístup více než ze změny v ekonomické aktivitě žen vychází z efektů, které přinesla transformace společnosti ze socialistického typu do kapitalistického. Změny ve sňatkovém a reprodukčním chování České populace tak měly zapříčinit především tyto faktory: vyšší nezaměstnanost mladých, pokles sociálních jistot a zhoršení životních podmínek (Rabušic, 2001).

⁴ V roce 2002 můžeme v ČR zaznamenat nárůst počtu živě narozených dětí. V roce 2010 tento údaj začal opět klesat. Tento Babyboom Jiřina Kocourková (2008) vysvětluje skrze posun v časování prvního a druhého mateřství u relativně silné kohorty ze 70. let.

Podle Ronalda Ingleharta (1971; 2000; 2003) rozvoj západních států navodil přechod industriální společnosti v postindustriální, ve společnost hojnosti, který nastartoval proměnu hodnot obyvatelstva z materiálně zaměřené společnosti ve společnost post materiální. Pro nově nastupující dospělé kohorty narozené v 50. a 60. letech, již nebylo tak zásadní hromadění majetku, ekonomická prosperita. Tyto hodnoty vystředala snaha o svobodné seberealizování, potřeba sebereflexe, kreativity, participace na politických rozhodnutích, účast na správě věcí a kvalita života.

V České republice se pokoušeli měřit postoje stejně jako Inglehart v letech 1990, 1991, 1993, 1997 a 1999 v rámci projektů WVS (*World Value Survey*), EVS (*European Value Survey*), ISSP (*International Social Survey Programme*) a FFS (*Family and Fertility Survey*). (Rabušic, 2000) Ladislav Rabušic, který se věnoval postmaterialistickým hodnotám v České republice ve článku „*Je česká společnost postmaterialistická?*“ (2000), poukazuje na to, že i u nás dochází k nárůstu jedinců nesoucích postmaterialistické hodnoty, a to zejména u mladých.

Změnu hodnot a proměnu rodinného chování dali do spojitosti autoři Dirk van de Kaa a Ron J. Lesthaeghe, když v roce 1986 postulovali teorii druhého demografického přechodu, který se měl odehrát v moderních západních zemích v 60. letech. Zatímco první přechod, který v Evropě probíhal postupně od osmnáctého po devatenácté století a byl charakteristický poklesem v plodnosti a úmrtnosti vyvolaných především technologickou a ekonomickou změnou společností, druhý demografický přechod vedl k ještě většímu snížení plodnosti až pod hranici prosté reprodukce, růstu nesezdaných soužití a neúplných rodin, posunu věku vstupu do manželství a časování rodiny, prodloužení naděje na dožití a zvýšení podílu starších osob v populaci. Na rozdíl od prvního měl být však druhý demografický přechod vyvolán více než dalším modernizačním vývojem společností (např. rozšířením účinných antikoncepčních prostředků) spíše kulturními, hodnotovými změnami (růstem individualizace, důrazu na svobodu a seberealizace) (Lesthaeghe 2010; Kaa, 2002).

Pokud se podíváme zpětně na vývoj populace v České republice (zejména na vývoj narozených dětí, pokles úmrtnosti, stoupající podíl dětí narozených mimo manželství), lze konstatovat, že druhý demografický přechod probíhá nyní i v České republice a vnímat to jako další indikátor hodnotové změny, která zde probíhá přibližně posledních dvacet let.

1.9 Rozdílná česká zkušenost

Nicméně, i přes jisté přiblížení trendů, které v České populaci probíhají, vstříc západním zemím, je třeba reflektovat odlišnou českou zkušenost. Po druhé světové válce v západních zemích začalo převládat stanovisko, že vdané ženy by neměly pracovat.

K jistému navrácení žen na trh však i přesto začalo docházet v 60. letech, byť se většina žen koncentrovala do nízké statusových pozic a mnoho profesí jim bylo uzavřeno. Širší zapojení žen do pracovního trhu nastalo až po 70. a 80. letech, kdy množství politických a sociálních kampaní přivedly pozornost veřejnosti k sociálním nerovnostem a diskriminacím, které se v té době odehrávaly. K plnému zapojení žen do všech úrovní řízení došlo však následně až v 90. letech, ačkoliv si i přesto s muži stále ještě nejsou rovni v ukazatelích průměrných mezd a ani v kritériích sociálního statusu (Čermáková, 2000).

Komunistický režim v tehdejší Československu se naopak od západních zemí snažil o plošnou emancipaci žen, jejich udržení na pracovním trhu a zvyšování jejich vzdělanosti. Je nutno však poznamenat, že ačkoliv tak ženy měly jistou pozici na pracovním trhu, nebyly nikterak zbaveny zodpovědnosti za chod rodiny a péči o děti. Ve společnosti byla stále zakořeněna jasná představa o rozdělení rolí, takže se ženy často musely vypořádat s dvojitým břemenem (Vodochodský, 2007). V 60. letech, kdy začaly být zřejmé problémy, které vstup žen na trh vyvolal v rodinných vztazích (např. vztahová nezávislost partnerů, kolektivní výchova způsobující psychologickou deprivaci u nově narozených dětí), začal být naopak kladen důraz na to, že primárním účelem žen je péče o dítě a plnění jeho potřeb (Možný, 1999). Mnoho žen proto v 70. a 80. letech využívalo mateřskou dovolenou jako únik před zaměstnáním a vstupem do Komunistické strany Československa (Vodochodský, 2007).

Po roce 1989 se i přes rozsáhlé ekonomické i společenské změny dynamika genderových rolí v oblasti domácí práce tak příliš nemění. Zdá se že, důraz, aby žena byla ekonomicky aktivní, a zároveň se věnovala domácnosti a péči o děti, v této sféře přetrvává a je historicky a kulturně zakořeněna (Křížíková, 2007).

2 Empirická část

Empirická část této práce vychází z dat výzkumu ISSP (International Social Survey Program – Mezinárodní program sociálního výzkumu) z modulu Rodina a mění se genderové role, který obsahuje otázky pokrývající podstatné souvislosti rozdělení domácí práce mezi partnery. Výzkumný modul, zabírající se touto oblastí, byl na území České republiky realizován v letech 1994, 2002 a 2012. Jelikož se však v roce 1994 dotazovalo na oblast domácích prací jiným způsobem než v letech 2002 a 2012 a otázka na průměrnou dobu strávenou domácími pracemi týdně v dotazníku z roku 1994 úplně chyběla, vycházím v této práci pouze z dat pro rok 2002 a pro rok 2012.

2.1 Popis výzkumu

Mezinárodní program sociálního výzkumu (dále ISSP), je rozsáhlou mezinárodní spoluprací na studiích z oblasti sociálních věd, které přináší vhled do hodnot, postojů, názorů, přesvědčení a preferencí obyvatel od roku 1985. V současnosti ISSP zahrnuje množství modulů, které se opakují přibližně po 8 až 10 letech a několik doplňujících modulů, které se svého zopakování doposud nedočkaly a případně budou teprve zrealizovány v budoucnu. Mezi hlavní oblasti, které tento program prozkoumává tak patří oblast postojů lidí vůči vládě, oblast sociálních nerovností, pracovních orientací, náboženství, národní identity, životního prostředí a oblast rodiny a měnících se genderových rolí. Modul, z kterého vychází i tato diplomová práce, tedy modul Rodiny a měnících se genderových rolí, patří k těm nejstarším oblastem, které ISSP zkoumá. Poprvé byl tento modul realizován v roce 1988, kdy se její Česká republika neúčastnila. Dále proběhl v letech 1994, 2002 a 2012. V současné době se sociálních výzkumů mezinárodního programu účastní 53 zemí a ISSP tak umožňuje provádět nejen výzkumy pro jednotlivé země, ale i porovnávání výsledků mezi různými státy a kultury a porovnávání jejich změn v čase.

2.2 Cíl práce a hypotézy

V této práci vycházím z předpokladu, že v České republice byl po roce 1989 nastartován proces hodnotové proměny, který se odráží zároveň i v přístupu partnerů k rozdělení domácí práce mezi sebou. Tato proměna se pak blíží trendům, které můžeme sledovat ve vyspělých západních zemích. Bianchi, Milkie, Sayer a Robinson (2000) dokládají,

že ve Spojených státech amerických můžeme například sledovat tendenci, kdy se ženy věnují pozvolna méně domácím pracím než dříve, zatímco muži se věnují těmto pracím relativně více. Egalitárnější rozdělení domácí práce mezi partnery reflektují také na německé populaci Gwozdz a Sousa-Poza (2010) a na japonské populaci Iwama (2005). Přičemž je tato proměna vysvětlována jak strukturálními změnami, kvůli kterým ženy musejí více pracovat v zaměstnání, pokud chtějí, aby si rodina udržela svou adekvátní životní úroveň, tak prostřednictvím postupné proměny postojů mužů a žen k rozdělení domácích prací.

Cílem této diplomové práce je proto využít danou časovou řadu dat z výzkumu ISSP ke zkoumání proměny domácí práce v České republice mezi lety 2002 a 2012. Kladu si za úkol zjistit, zdali probíhá v populaci České republiky proměna rozložení domácí práce mezi partnery, a pokud ano, pak v jakých v determinantech ovlivňující tuto dělbu domácí práce k proměně dochází.

Základní hypotézy této práce se týkají dvou oblastí proměny domácí práce. První se zabývá obecným vývojem doby, kterou ženy a muži věnují domácím pracím.

Hypotéza 1.1: U populace České republiky v čase klesá doba, kterou ženy tráví domácími pracemi a mírně stoupá doba, kterou tráví domácími pracemi muži.

Zahraniční studie taktéž ukazují na to, že se s vyšším vzděláním snižuje čas, který ženy tráví domácími pracemi, přičemž muži s vyšším vzděláním se častěji zapojují do péče o domácnost více než muži s nižším vzděláním (např. Shelton a John, 1996). Odklon od tradičního modelu dělby rolí v rodině vysokoškolsky vzdělaných manželů prokázal v českém prostředí už Ivo Možný (1984) v 80. letech. Následující hypotézy se proto týkají vlivu vzdělání na čas, který lidé věnují domácím pracím.

Hypotéza 1.2: U mužů s vyšším vzděláním můžeme pozorovat vyšší nárůst času stráveného nad domácími pracemi, než u mužů s nižším vzděláním.

Hypotéza 1.3: U žen s vyšším vzděláním můžeme pozorovat větší pokles času stráveného nad domácími pracemi, než u žen s nižším vzděláním.

Další hypotézy reflektují strukturální a hodnotové faktory, které tuto změnu rozdělení domácí práce mohou vysvětlit. Jelikož v České republice pozorujeme podobnou hodnotovou proměnu vstříc post materialistickým hodnotám, kterou zaznamenávaly dříve i vyspělé západní země (Rabušic 2001; Sobotka, 2003), můžeme sledovat podobný trend v přístupu partnerů/manželů k rozdělení práce v domácnosti. Předpokládám proto, že ve svém významu

budou klesat strukturální faktory, které vypovídají o materialistických hodnotách, zatímco hodnotové faktory budou na významu stoupat.

Předpokládám, že kromě pohlaví, které je nejsilnějším determinantem rozdělení domácí práce, v roce 2012 má vliv i proměnná zastupující genderové postoje. Očekávám, že mezi lety 2002 a 2012 došlo k nárůstu počtu lidí s egalitárními postoji⁵, což způsobilo, že muži, kteří se více přiklání k tomu, že muži i ženy mají v rodině stejné postavení a práva, budou v domácnosti více pomáhat než muži s tradičními postoji a ženy s egalitárními postoji naopak budou doma pracovat méně, než ženy přiklánějící se více k tradičnímu rozdělení.

Hypotéza 2.1: V roce 2002, tak i v roce 2012 mělo na dobu, kterou jedinec věnoval domácí práci, největší vliv pohlaví.

Hypotéza 2.2: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci, v roce 2002 nezávisela na jeho genderových postojích, v roce 2012 již závisela.

S nárůstem lidí přiklánějícím se k post materialistickým hodnotám zároveň přestávají hrát v rozložení domácí práce mezi partnery roli ekonomické/strukturální faktory. Očekávám proto pokles významnosti u ekonomických faktorů jako je relativní příjem partnerů, doba, kterou jedinec tráví v placeném zaměstnání a socioekonomický status.

Hypotéza 2.3: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, závisela na rozdílech v příjmu mezi partnery, v roce 2012 již nezávisela.

Hypotéza 2.4: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, byla ovlivňována tím, kolik hodin jedinec strávil týdně v práci, v roce 2012 tomu tak již nebylo.

Hypotéza 2.5: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, závisela na socioekonomickém statusu jedince, v roce 2012 již nezávisela.

2.3 Kvantitativní metodika

Abych se dobral odpovědi na svou otázku, využil jsem při analýze datových souborů ISSP nejen základních popisných statistik (např. průměru, mediánu, modusu), kontingenčních tabulek, porovnání průměrů, dvou výběrových T-testů, neparametrického Mann-Whitney U

⁵ Egalitárními postoji pak rozumím především názor, že by žena měla mít v rodině stejné postavení a práva jako muž – jak muž, tak žena, by se měli podílet na chodu domácnosti stejnou měrou, oba by měli pracovat a přispívat do rodinného rozpočtu. Tradičními postoji naopak rozumím takové rozdělení rolí, kdy by žena měla spíše zůstat doma a pečovat o rodinu, domácnosti, zatímco muž bude vydělávat peníze.

testu, ale i mnohonásobné lineární regrese. Mnohonásobná lineární regrese, jakožto způsob zkoumání statistické závislosti pomocí modelu, je vzhledem k povaze závislé proměnné (vyjádřené v počtu hodin týdně) a povaze nezávislých proměnných (viz kapitola 3.5. Analyzované otázky) vhodnou metodou právě pro prozkoumání vlivu jednotlivých faktorů na rozdělení domácí práce mezi partnery. Její relativně nízká obtížnost a široký okruh problémů, který lze pomocí této metody řešit z ní dělají právě jednu z nejvyužívanějších statistických metod (Hebák, Hustopecký a Malá, 2005; Beneš 1971; Řeháková, 2000).

Mnohonásobná lineární regresní analýza vychází ze vztahu:

$$y = \alpha + \left(\sum_{i=1}^n \beta_i X_i \right) + \varepsilon$$

Kde α reprezentuje konstantu (úsek na ose y), X_i je vektor nezávisle proměnných a β_i je jejich směrový vektor, i jednotlivá pozorování, n počet sad těchto pozorování a ε vektor náhodných proměnných, které reprezentují odchylky od trendu.

Před tím, než však můžeme přistoupit k mnohonásobné lineární regresi, musejí naše data splňovat několik podmínek, jejichž splnění podmiňuje správnost užití této metody. Závisle a nezávisle proměnné by měly být měřeny na intervalové úrovni, případně v podobě nezávisle proměnných převedených na dummy proměnné. Nezávisle proměnné by mezi sebou neměly být příliš vysoce korelovány, neboť to zvyšuje pravděpodobnost, že dobrý prediktor (vysvětlující proměnná) bude považován za statisticky nevýznamný a bude vyřazen z modelu. Vztahy mezi nezávislými proměnnými (prediktory) a vysvětlovanou závislou proměnnou by měly být lineárního charakteru. Reziduální hodnoty $e_i = y_i - \hat{y}_i$ mají mít normální rozdělení a rozptyl reziduálních hodnot by měl být stejný pro uvažované rozsahy nezávislých proměnných (Hendl, 2012).

Pokud naše data splňují tyto předpoklady, je nám mnohonásobná lineární regrese schopna říct nejen, do jaké míry nezávislé proměnné vysvětlují závislou proměnnou, ale také, jakým směrem závislou proměnnou ovlivňují.

K posouzení směru a míry vlivu jednotlivých prediktorů využíváme směrových vektorů β_i , které podobně jako v jednoduché regresní analýze vychází početně z metody nejmenších čtverců, která bere do úvahy vzdálenosti jednotlivých měření a jejich nejmenší možné odchylky. β_i jsou parciálními regresními koeficienty, které nám v podstatě říkají, že

pokud se prediktor (nezávislá proměnná) X_i sníží o jednu jednotku při zafixování všech ostatních proměnných, pak se hodnota y změní o hodnotu β_i (Hendl, 2012).

Ke zjištění množství vysvětlené variance závislé proměnné prediktory využíváme údajů R Square (R^2) a Adjusted R^2 . R^2 je koeficientem determinace, vycházející z variability vysvětlené modelem a celkové variability nezávislé proměnné. R Square nabývá hodnot od 0 po 1 a to nám po vynásobení stem udává procentuální vysvětlení celkové variance závislé proměnné prediktory (Hendl, 2012).

Pokud před regresní analýzou proměnné standardizujeme transformací

$$y' = \frac{(y - m_y)}{s_y}, \quad x' = \frac{(x_i - m_i)}{s_i}$$

získáme Adjusted R^2 , které není náchylné k ovlivnění počtem proměnných jako samotné R^2 . Výsledkem standardizované regresní analýzy jsou také standardizované regresní koeficienty β'_i , které udávají relativní přínos prediktorů X_i k predikci proměnné Y (Hendl, 2012).⁶

2.4 Struktura datového souboru

Jak data pro rok 2002 tak data pro rok 2012 byla získána náhodnými stratifikovanými výběry. V roce 2002 sběr organizovala společnost SC&C, v roce 2012 pak společnost MEDIAN. Český datový soubor ISSP 2002 přináší informace o 1289 respondentech, z nichž většina žila v manželství (celkem 746) a 103 respondentů žilo v nesezdaném soužití. Z těchto 849 celkem 30 respondentů nevedlo, kolik hodin tráví domácí prací, dalších 5 lidí nevedlo své vzdělání a dalších 6 nevedlo svůj věk. Po těchto úpravách a čištění dat se vzorek skládal pro rok 2002 z 808 respondentů (290 mužů a 518 žen), což představuje 95,2 % původního vzorku lidí žijících v páru. Jelikož data pro rok 2002 obsahují větší procento žen, oproti podílu žen v populaci vycházející ze Sčítání lidu, domů a bytů 2001, používám v dalších analýzách navážený datový soubor na základě pohlaví.

Český datový soubor ISSP 2012 následně obsahuje informace o 1804 respondentech. V sezdaném soužití žilo 1017 respondentů a v nesezdaném celkem 152. Z těchto 1169

⁶ Podrobněji se mnohonásobné regresní analýze věnuje například Petr Hebák, Jiří Hustopecký a Iva Malá ve *Vícerozměrných statistických metodách (2)* (2005).

respondentů 5 nevedlo, kolik hodin tráví domácí prací a dalších 14 nezodpovědělo otázku ohledně nejvyššího dosaženého vzdělání. Po očištění datového souboru ISSP 2012 se skládá vzorek z 1150 lidí (543 mužů a 607 žen), což představuje 98,4 % původního vzorku lidí žijících v páru. Strukturu datových souborů z hlediska věku, pohlaví, vzdělání a rozložení respondentů dle jednotlivých krajů popisují tabulky 19 až 26 uvedené v příloze.

2.5 Analyzované otázky

Čas, který jednotliví lidé tráví domácími pracemi, byl jak v roce 2002 tak v roce 2012 měřen otázkou: „*Když nepočítáte čas věnovaný péči o děti a aktivitám ve volném čase, kolik hodin týdně průměrně strávíte prací v domácnosti?*“ s možností zapsat přesný počet hodin. Stejným způsobem se následně dotazovalo na respondentovo hodnocení, kolik hodin stráví prací v domácnosti jeho/její partnerka/partner („*A co Váš partner/Vaše partnerka, manžel/manželka? Kolik hodin týdně průměrně stráví prací v domácnosti, když nepočítáte čas věnovaný péči o děti a aktivitám ve volném čase?*“). V obou letech se výzkum zároveň zaměřil i na to, který z partnerů vykonává kterou z šesti nejnáročnějších rutinních domácích prací („*Kdo ve Vaší domácnosti dělá následující věci?*“). Respondenti tak mohli odpovědět na to, kdo „pere prádlo“, „provádí drobné opravy v domácnosti“, „pečuje o nemocné členy“, „nakupuje“, „uklízí“ a „připravuje jídla“ pomocí šesti kategorií: 1) vždy já; 2) obvykle já; 3) oba zhruba stejně nebo společně; 4) vždy manžel/ka partner/ka, 5) dělá to někdo další (třetí osoba) s únikovou možností 8) Neumí vybrat. Výzkumy ISSP tak přináší zároveň zprostředkované informace o zapojení do domácích prací druhých partnerů. Přesto zde ovšem můžeme spatřovat jisté omezení toho, že se nejedná o párová data a nelze tak brát v potaz, jaký mají vliv na zapojení jedince do domácích prací další charakteristiky druhého z partnerů.

Stejně tak v roce 2002 a 2012 respondenti odpovídali na stejnou otázku: „*Kolik hodin týdně v průměru odpracujete ve Vašem zaměstnání a při Vašich případných dalších výdělečných činnostech včetně přesčasů?*“ s otevřenou možností zapsat přesný čas. V roce 2002 předcházel této otázce dotaz na ekonomické postavení, hlavní zdroj obživy a na otázku ohledně času stráveného v zaměstnání tak odpovídali pouze ti, kteří byli ekonomicky aktivní (tj. zaměstnanci na plný úvazek, zaměstnanci na částečný úvazek, soukromníci, podnikatelé, svobodná povolání a pomáhající členové rodiny). V roce 2012 namísto ekonomické aktivity byli dotazováni ti, kteří řekli, že jsou v současnosti výdělečně činní. Tento dotaz však dle definice výdělečně činných, která byla v otázce na ekonomickou aktivitu pro tazatele

informativně obsažena⁷, v ISSP 2012 zahrnovala veškeré výše zmíněné kategorie ekonomicky aktivních respondentů z roku 2002 a lze výsledky otázek proto vzájemně srovnávat.

Otázka platu („*Jaký je Váš osobní průměrný celkový čistý měsíční příjem?*“) umožňovala respondentovi zařadit se do jedné z kategorií, udávající rozpětí platu. V roce 2002 to byly volby 0) Bez příjmu; 1) 1 - 5 499 Kč; 2) 5 500 - 6 999 Kč; 3) 7 000 - 7 999 Kč; 4) 8 000 - 8 999 Kč; 5) 9 000 - 9 999 Kč; 6) 10 000 - 11 499 Kč; 7) 11 500 - 12 999 Kč; 8) 13 000 - 14 999 Kč; 9) 15 000 - 17 999 Kč; 10) 18 000 - 21 999 Kč; 11) 22 000 - 29 999 Kč; 12) 30 000 Kč a více. V roce 2012 byla ovšem použita o něco menší škála odpovědí a nezjišťovali se příliš platové rozdíly na nižších příjmových kategoriích. Respondenti tak měli možnost zařadit se do kategorií: 0) bez příjmu; 1) do 5 000 Kč; 2) 5 001 – 10 000 Kč; 3) 10 001 – 15 000 Kč; 4) 15 001 – 20 000 Kč; 5) 20 001 – 25 000 Kč; 6) 25 001 - 30 000 Kč; 7) 30 001 – 50 000 Kč; 8) více než 50 000 Kč. Abych mohl dosáhnout co nejbližší srovnatelnosti těchto dvou rozdílně zakódovaných otázek, vytvořil jsem z nich dvě nové kategoriální proměnné s rozpětím platu: 0) bez příjmu; 1) do 5 499/5 000 Kč; 2) 5 500/5 001 – 9 999/10 000 Kč; 3) 10 000/10 001 – 14 999/15 000 Kč; 4) 15 000/15 001 – 21 999/20 000 Kč; 5) více než 22 000/20 000 Kč. Kromě otázky osobního platu zodpovídali respondenti navíc i otázku týkající se relativního příjmu v domácnosti. („*Když vezmete v úvahu všechny zdroje příjmu, které máte Vy a Váš partner / partnerka, manžel / manželka, kdo má vyšší příjem?*“) S výběrem jedné odpovědi z 1) Partner/partnerka, manžel/manželka nemá žádný příjem; 2) Já mám mnohem vyšší příjem; 3) Já mám vyšší příjem; 4) Máme skoro stejný příjem; 5) Partner/partnerka, manžel/manželka má vyšší příjem; 6) Partner/partnerka, manžel/manželka má mnohem vyšší příjem; 7) Nemám žádný příjem; 8) Neumí vybrat.

Drobné rozdíly byli i v otázce týkající se nejvyššího dosaženého vzdělání („*Jaké je Vaše nejvyšší školní vzdělání?*“), kde se respondenti mohli v roce 2002 zařadit do: 1) neúplně základní; 2) základní; 3) vyučení; 4) střední bez maturity; 5) střední odborné s maturitou; 6) střední všeobecné s maturitou; 7) nedokončené vysokoškolské; 8) ukončené vysokoškolské – bakalářské; 9) ukončené vysokoškolské – magisterské postgraduální. V roce 2012 však rozlišovali navíc vyučení bez maturity a vyučení s maturitou, přibyla možnost středoškolského vzdělání bez maturity a vyššího odborného vzdělání, ubyla možnost nedokončeného vysokoškolského a taktéž rozlišovali vysokoškolské – magisterské a vysokoškolské postgraduální vzdělání. Pro datový soubor ISSP 2012 jsem proto spojil

⁷ Za výdělečně činné výzkum ISSP 2012 chápal ty, kteří byli zaměstnáni nebo podnikali na OSVČ, nebo svobodně podnikali či pracovali pro rodinný podnik alespoň 1 hodinu týdně.

kategorie vyučení bez maturity a středoškolské bez maturity do kategorie vyučení a středoškolské bez maturity a dále přiřadil vyučené s maturitou ke kategorii střední vzdělání s maturitou. Stejně tak sem spojil vysokoškolské – magisterské vzdělání s postgraduálním vzděláním a vytvořil tak kategorii ukončené vysokoškolské – magisterské a postgraduální v analogii s datovým souborem ISSP 2002.

Pro vyjádření genderových postojů jsem vytvořil index⁸ na základě dvou baterií výroků, které se opakovaly jak v roce 2002, tak v roce 2012, s nimiž vyjadřovali respondenti svůj souhlas či nesouhlas na 5 bodové stupnici 1) rozhodně souhlasím; 2) spíše souhlasím; 3) ani souhlas ani nesouhlas; 4) spíše nesouhlasím; 5) rozhodně nesouhlasím. Takto se vyjadřovali k výroky: a) *„pracující matka si může se svým dítětem vytvořit stejně vřelý a bezpečný vztah jako matka, která není zaměstnaná“* b) *„předškolní dítě pravděpodobně strádá, pokud jeho matka pracuje“* c) *„je-li žena zaměstnaná na celý úvazek, rodinný život tím v zásadě trpí“* d) *„nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech“* e) *„být ženou v domácnosti je stejně uspokojivé, jako mít zaměstnání“* f) *„do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena“* g) *„muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a o rodinu.“* Vytvořený index pro každého z respondentů nabývá hodnot od 1 do 5, kde respondenti s hodnotou blíží se k jedničce zaujímají více egalitarnější genderové postoje a jedinci blíží se více bodu pět naopak zastávají více tradiční genderové postoje.

Do analýzy taktéž vstupuje dummy proměnná pohlaví, kterou zaznamenávali tazatelé a stupeň vzdělání v počtu let, které se jedinec vzdělával. Taktéž se zaměřuji na to, zda s párem v domácnosti žije či nežije dítě ve věku do 18 let.

2.6 Dělbá práce

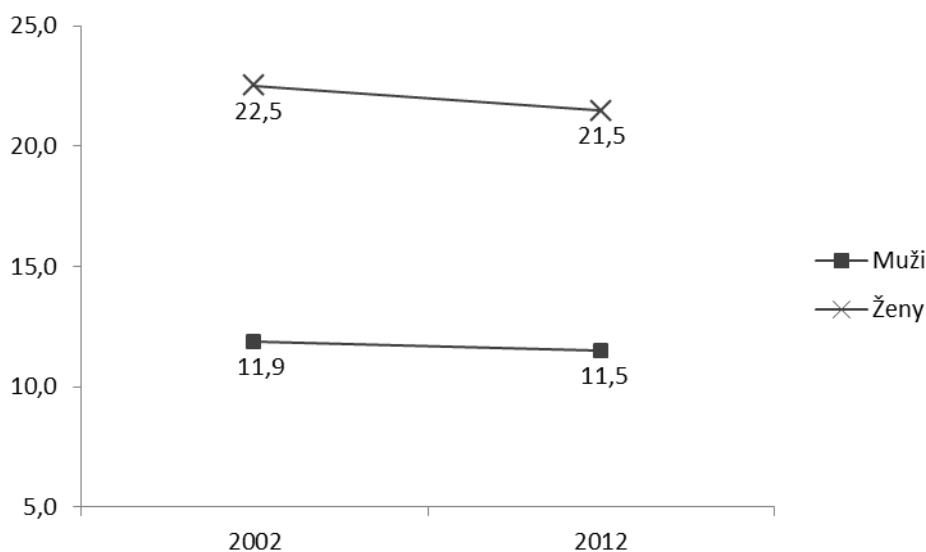
V roce 2012 o sobě muži uváděli, že se věnují domácím pracím v průměru 11,5 hodin týdně. Ženy pak o sobě říkaly, že týdně stráví domácími pracemi v průměru 21,5 hodin, což bylo v průměru téměř 2x více, než o sobě tvrdili muži. Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi se tak Česká republika v roce 2012 řadila k těm zemím, kde práce o domácnost

⁸ Zatímco výroky a) a f) vstupují do indexu beze změn, u výroků b), c), d), e), g) došlo k otočení jejich škály. Index genderových postojů byl následně vytvořen jako sumační index pouze pro ty, kteří uvedli hodnotu na škále od 1 do 5 alespoň u tří z těchto položek. Na základě těchto hodnot byla tak vytvořena průměrná hodnota vypovídající o celkovém genderovém postoji jedince. Cronbachovo alfa pro rok 2002 činí 0,65; pro rok 2015 taktéž 0,65. Po vypuštění kteréhokoliv z výroků dochází pouze ke zhoršení kvality indexu a snížení hodnoty Cronbachova alfa.

znamenała pro ženy značné časové nároky. Více než 20 hodin týdně se ženy věnovaly domácí práci v roce 2012 i v dalších postsocialistických zemích. Například 22,9 hodin věnovali domácím pracím Slovenky, 30,4 hodin Polky. Průměrně nejvíc času z Evropských zemí, které se účastnily výzkumu ISSP 2012, nad domácími pracemi trávily ženy z Litvy, kde se jim věnovaly 34,2 hodin týdně. Nejméně pak času nad domácími pracemi strávily ženy ze skandinávských zemí (ve Finsku 15,3h, v Norsku 16,4h a ve Švédsku 16,6h).

Oproti roku 2002 se však zdá, že se rozložení doby, kterou partneři věnují péči o domácnost, nijak výrazně nezměnilo. Muži se v roce 2002 věnovali domácím pracím v průměru 11,9 hodin týdně, ženy oproti roku 2012 o hodinu více, tedy 22,5 hodin týdně (viz graf 1).

Graf 1. Průměrná doba strávená vykonáváním domácích prací v letech 2002 a 2012

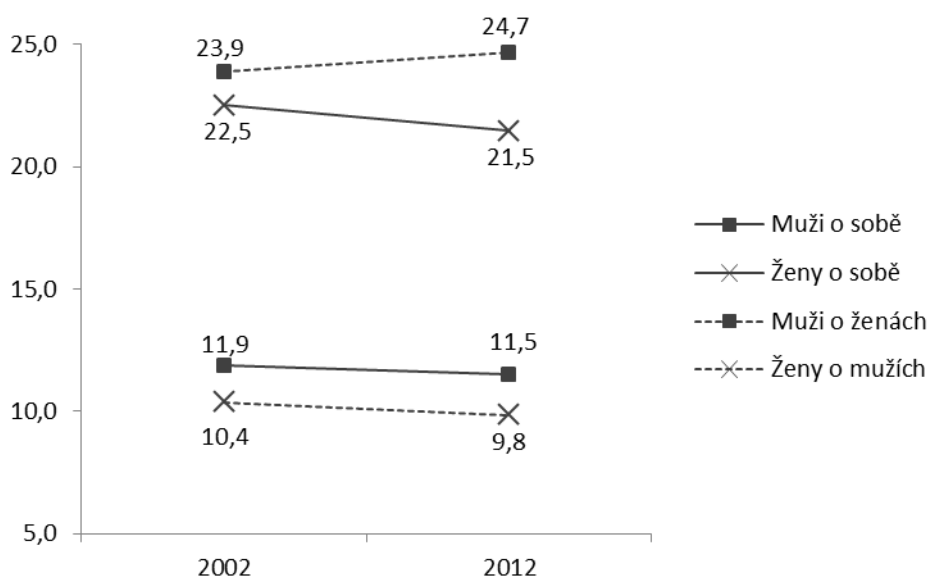

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

V porovnání s tím, kolik vypovídají o svých partnerech/partnerkách, manželech/manželkách muži a ženy se zdá, že zatímco ženy vypovídají o mužích, že dělají o něco méně, než říkají muži sami o sobě, muži naopak sdělují, že ženy dělají více (viz graf 2). Tento rozdíl je patrný především v roce 2012, kdy ženy o sobě vypovídaly, že se týdně věnují domácím pracím 21,5 hodin, zatímco muži uváděli, že se jejich partnerky zabývají domácími pracemi v průměru 24,7h týdně. Je tak otázkou, zda muži práci žen nadhodnocují, či se ženy

naopak spíše podhodnocují, a zda skutečná doba, kolik hodin týdně ženy věnují domácím pracím, neleží někde mezi těmito hodnotami.

Graf 2. Průměrná doba strávená vykonáváním domácích prací a odhad této doby u partnerů/partnerek v letech 2002 a 2012 v hodinách

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Ačkoliv se tak zdá, že k žádným výrazným posunům v době, kterou partneři věnují domácím pracím, během 10 let nedošlo, pokud porovnáme naše data s dřívějšími výzkumy, můžeme si České republice povšimnout v zvyšujícího se podílu žen, které se věnují domácím pracím méně než 20 hodin týdně. Například data z výzkumu Rodina '96 (Křížková, 1999) ukazují, že v roce 1996 se domácími pracemi zabývalo méně než 10 hodin 9,6 % ekonomicky aktivních žen žijících s partnerem a mezi 11 až 20 hodinami týdně 34,3 % žen. V roce 2002 se jejich podíl zvýšil a tento trend pokračoval i v roce 2012. V roce 2002 se tak do 10 hodin věnovalo domácím pracím 20 % žen, 11-20 hodin 44,6 % žen. V roce 2012 pak do 10 hodin 22,8 % žen a 11 – 20 hodin 46,4 % žen. U mužů však obecně k žádnému takovému významnějšímu posunu nedochází.

Pokud se podíváme na rozdělení domácí práce na základě vzdělání respondentů (tabulka 1, graf 3 a graf 4), všimneme si, že jak v roce 2002, tak v roce 2012 nacházíme rozdíl v tom, kolik hodin se věnují domácím pracím ženy s nižším vzděláním a kolik hodin se věnují domácím pracím ženy se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. V roce 2002 tento

rozdíl činil 4,5 hodin mezi základním vzděláním a vysokým vzděláním, oproti tomu v roce 2012 je tento rozdíl o více než půl hodiny nižší (v roce 2012 tento rozdíl činí 3,9h). Zatímco však v roce 2002 můžeme mluvit o souvislosti mezi vzděláním a dobou, kterou ženy věnují domácím pracím, v roce 2012 tuto souvislost již nenacházíme⁹.

Změny v chování žen jsou zvláště patrné, pokud se opět podíváme na jejich rozložení do kategorií dle počtu hodin, které věnují péči o domácnost (tabulka 2). U žen, jejichž vzdělání bylo na úrovni výučního listu nebo střední školy bez maturity došlo mezi lety 2002 až 2012 k výraznému snížení doby, kterou týdně věnují domácím pracím. Pokud se v roce 2002 věnovalo domácím pracím do 20 hodin týdně 48,7 %, v roce 2012 se tento počet navýšil na 59,9 %. Důvodem takto znatelného posunu mohou být, jak naznačují data výzkumů ISSP, například proměny pracovního trhu a platových podmínek v České republice. Pokud se podíváme na proměnu vyjadřující relativní příjem u těchto žen, zatímco v roce 2002 67,4 % žen s výučním listem nebo střední školou bez maturity uvádělo, že jejich partner/manžel má vyšší příjem, v roce 2012 jich tak uvádí již jen 57,6 %. V roce 2012 tak již 33 % těchto žen tvrdí, že mají s partnerem/manželem skoro stejný příjem (12,7 % tak uvádělo v roce 2002). Pokud bychom vycházeli z teorie relativních zdrojů, znamenala by tato proměna jisté zvýhodnění pozice těchto žen a vysvětlovalo by to tento posun. Vlivu jednotlivých faktorů na proměnu rozdělení domácí práce v Česku se však budu ještě více věnovat v kapitole 2.10, věnující se regresní analýze a faktorů majících vliv na dobu, kterou jedinec týdně věnuje domácím pracím.

Skupina žen s výučním listem nebo střední školou bez maturity se tak svou dobou, kterou věnují péči o domácnost, přiblížila ostatním vzdělanostním skupinám, k ženám se středoškolským a vysokoškolským vzděláním. To se však již nedá říct o ženách pouze se základním vzděláním, které se tak nyní věnují domácím pracím nejvíce ze všech vzdělanostních kategorií.

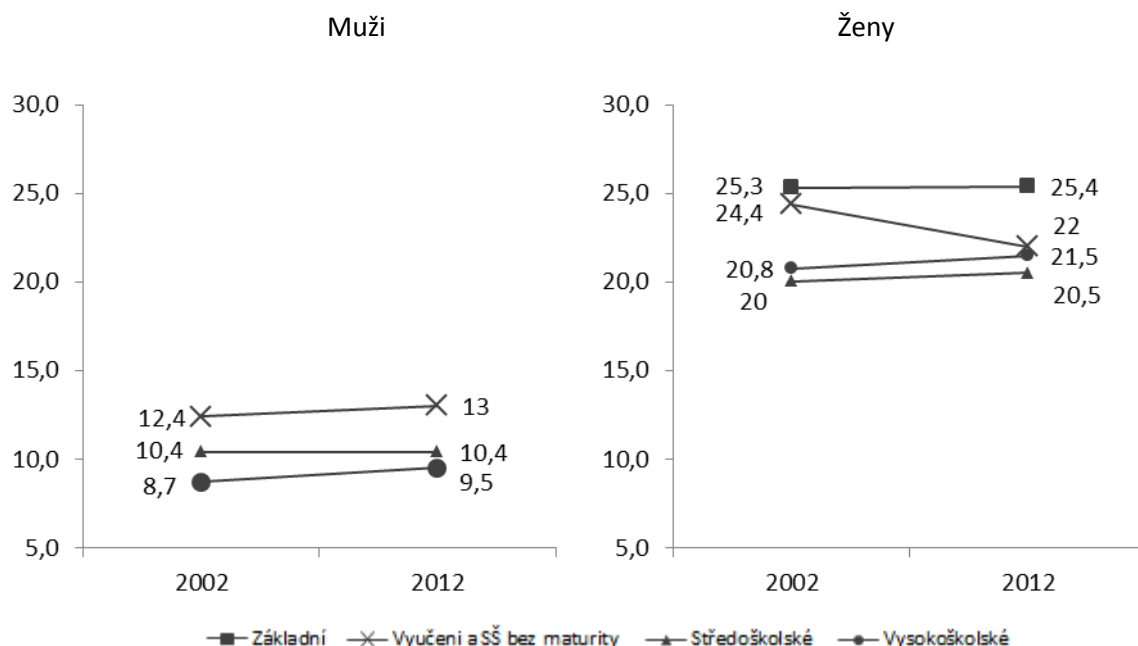
⁹ Testováno pomocí Kendall's tau-b a Kendall's tau-c testů

Tabulka 1. Doba, kterou muži a ženy tráví domácími pracemi týdně dle nejvyššího dosaženého vzdělání v hodinách

Rok výzkumu	Pohlaví	Vzdělání	Průměr	Medián	Směrodatná odchylna	Četnost
2002	Muž	Základní	20,4	17,5	17	21
		Vyučení a SŠ bez maturity	12,4	9	11,5	217
		Středoškolské	10,4	8	9,3	97
		Vysokoškolské	8,7	7	6,9	51
	Žena	Základní	25,3	21,1	12,9	69
		Vyučení a SŠ bez maturity	24,4	21	13,4	149
		Středoškolské	20	20	11,4	166
		Vysokoškolské	20,8	20	13,8	34
2012	Muž	Základní	11,6	7,5	12,5	24
		Vyučení a SŠ bez maturity	13	10	11,7	241
		Středoškolské	10,4	10	8,7	220
		Vysokoškolské	9,5	8,5	6,9	58
	Žena	Základní	25,4	21	14,4	45
		Vyučení a SŠ bez maturity	22	20	12,6	209
		Středoškolské	20,5	20	11,7	296
		Vysokoškolské	21,5	20	13	57

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Graf 3. a graf 4. Průměrná doba strávená vykonáváním domácích prací dle pohlaví a vzdělání v hodinách

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Kategorie základního vzdělání u mužů není zanesena kvůli nízké četnosti 2002 n = 21, 2012 n = 24. Průměrně strávená doba této kategorie 2002 20,4h se směrodatnou odchylkou 17; 2012 11,6h se směrodatnou odchylkou 12,5. Statisticky nesignifikantní rozdíl mezi průměry na hladině 0,05% významnosti dle Mann-Whitney U testu.

Tabulka 2. Doba, kterou ženy tráví domácími pracemi týdně dle nejvyššího dosaženého vzdělání v %

Počet hodin	Základní vzdělání		Vyučeny a SŠ bez maturity		Středoškolské		Vysokoškolské	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Do 5h	5,8	6,7	4,7	2,4	4	5,7	5,9	4,6
6-10h	2,9	8,9	7,3	14,4*	18	14,5	20,6	13,8
11-20h	30,4	28,9	36,7	43,1	46	42,9	32,4	42,7
21-30h	33,3	31,1	32,0	26,8	19	25	26,5	25,2
více než 31h	27,5	24,4	19,3	13,4	13	11,8	14,7	13,7
N (100%)	69	45	150	209	166	296	34	57

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Sloupcová procenta, * statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05

Stejně jako u žen, tak i u mužů se v roce 2002 pojilo dosažené vzdělání s počtem hodin věnovaných péči o domácnost. S vyšším vzděláním tato doba klesala. Obecně můžeme říct, že nejméně času domácím pracím věnovali jak v roce 2002 tak i v roce 2012 muži s vysokoškolským vzděláním a to 9,5 hodin. Avšak, jak ukazuje tabulka 3, je důležité

upozornit na to, že v roce 2012 došlo k znatelnému nárůstu vysokoškolsky vzdělaných mužů, kteří oproti roku 2002 začali věnovat domácí péči více ze svého času. Statisticky významný nárůst je pak především v kategorii mužů, kteří v roce 2012 věnovali domácí práci 11-20 hodin týdně.

Tabulka 3. Doba, kterou muži tráví domácími pracemi týdně dle nejvyššího dosaženého vzdělání

Počet hodin	Základní vzdělání		Vyučeny a SŠ bez maturity		Středoškolské		Vysokoškolské	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Do 5h	4,5	41,7*	33,6	26,1	32	32,7	42	27,6
6-10h	36,4	25	28,4	36,5	37	37,7	40	39,7
11-20h	31,8	12,5	24,0	22,4	20	23,2	8	27,6*
21-30h	13,6	12,5	8,8	8,7	8	3,2	10	3,4
více než 31h	13,6	8,3	5,5	6,2	3	3,2	0	1,7
N (100%)	21	24	217	241	98	220	50	58

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Sloupcová procenta, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05

Ve více než dvou třetinách českých domácností je praní prádla, úklid a příprava jídla záležitostí žen (tabulka 4). Stejně tak můžeme označit za výhradní práci žen péči o nemocné členy rodiny nebo i nakupování. Zde se však již častěji objevuje výrazné procento respondentů, kteří vypovídají, že tyto aktivity vykonávají v páru zhruba stejně nebo společně. Jedinou ze sledovaných domácí prací, kterou bychom mohli nazývat ryze mužskou prací v domácnosti, je provádění drobných oprav. Ze sledovaných domácích prací se však taktéž jedná o jedinou domácí práci, kterou nelze považovat za rutinní a neodkladnou. Mezi lety 2002 a 2012 navíc můžeme sledovat ve výpovědích mužů nárůst těch, kteří kladou zodpovědnost za tyto aktivity obvykle nebo vždy ženám. Zvláště patrné to je pak u činností, které již v roce 2002 vykonávaly ženy nejčastěji. Stejně tak dochází k posunu v ryze mužské činnosti v domácnosti, v provádění drobných oprav, kde naopak vzrůstá počet domácností, které vypovídají, že za to je vždy zodpovědný muž. Nelze však opomenout ani drobný nárůst mužů (meziročně o 2,5 %), kteří považují drobné opravy za výhradní činnost žen a nárůst těch žen, které drobné opravy nechávají vždy na starosti třetí osobě (meziročně o 3,8 %). Stejně tak o něco více mužů pomáhá s přípravou jídla a nakupováním, o čemž vypovídají jak ženy, tak muži. Zdá se tak, že v českých domácnostech mezi lety 2002 a 2012 začalo docházet k vyhraněnějšímu oddělení sféry ženské a sféry mužské v péči o domácnost, přičemž muži

jsou ochotni doma více pomáhat pouze s aktivitami, které nejsou natolik rutinní nebo nekreativní, jako je například provádění oprav nebo příprava jídla.

Tabulka 4. Kdo vykonává které domácí práce? Srovnání v čase

Činnost	Rok výzkumu	Pohlaví	Vždy muž	Obvykle muž	Oba stejně	Obvykle žena	Vždy žena	Třetí osoba	N (100%)
Pere prádlo	2002	Muži	1,8	1,8	8,3 ^{***}	35 ^{***}	51,8 ^{***}	1,3	386
		Ženy	0,8	0,5	6,3 ^{***}	17,6	74,3	0,5	397
	2012	Muži	3,6	2,3	3 ^{***}	22 ^{***}	68,1 ^{***}	1,1	533
		Ženy	2	0,7	2,2 ^{***}	19,5	74,1	1,5	591
Pečuje o nemocné členy rodiny	2002	Muži	1,9	2,2	43,6 ^{***}	28,2 [*]	22,8	1,4	369
		Ženy	1	3,8	31,1	29,4 ^{***}	34,2 ^{**}	0,5	395
	2012	Muži	2,4	3,2	30,8 ^{***}	35,8 [*]	25,6	2,2	464
		Ženy	0,6	5,9	26,2	39,7 ^{***}	26,2 ^{**}	1,3	522
Provádí drobné opravy	2002	Muži	42,5 ^{**}	41,5 ^{**}	10,1	2,8	1 [*]	2,1	386
		Ženy	25,5 ^{***}	45,9 ^{***}	15,3 ^{***}	5,1	4,4	3,9 ^{**}	412
	2012	Muži	52,9 ^{**}	30,9 ^{**}	6,5	2,8	3,5 [*]	3,4	537
		Ženy	48,7 ^{***}	28,8 ^{***}	7,7 ^{***}	3,7	3,4	7,7 ^{**}	597
Nakupuje	2002	Muži	3,1	3,9 [*]	40,7	33,2	18	1	383
		Ženy	0,7	3,7	36	33,7	25,4 ^{**}	0,5	406
	2012	Muži	2,8	7,4 [*]	43,8	29,4	15,7	0,9	541
		Ženy	0,7	5,2	38,5	36,8	18,2 ^{**}	0,7	595
Uklízí	2002	Muži	0,8	1,3 [*]	25,1 [*]	44,2	27,2 [*]	1,3	382
		Ženy	1	0,5 [*]	20,3	40,8	36,4	1	404
	2012	Muži	2,6	4,1 [*]	18,6 [*]	39,4	34,9 [*]	0,4	538
		Ženy	1	2,3 [*]	15,8	42,3	37,4	1,2	596
Připravuje jídla	2002	Muži	0,8 ^{**}	2,3	19,1 ^{**}	47 ^{**}	29,5 ^{**}	1,3	383
		Ženy	1,2	1,5 [*]	16,2	39,7	40,9	0,5	408
	2012	Muži	4,1 ^{**}	4,8	11,7 ^{**}	38 ^{**}	40,4 ^{**}	0,9	537
		Ženy	0,7	3,7 [*]	13,5	37,9	43,7	0,5	599

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Řádková procenta, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05; ** statisticky významné hodnoty na hladině 0,01; *** statisticky významné hodnoty na hladině 0,001

V kapitole 2.2 jsem postuloval hypotézy ohledně proměny rozdělení domácí práce v letech 2002 a 2012 mezi partnery. Doposud uvedené výsledky nám nabízí odpovědi na některé z nich.

Hypotéza 1.1: U populace České republiky v čase klesá doba, kterou ženy tráví domácími pracemi a mírně stoupá doba, kterou tráví domácími pracemi muži.

S ohledem na rostoucí podíl žen, které se věnují domácím pracím do 20 hodin týdně lze považovat hypotézu 1.1 za částečně potvrzenou. Z výpovědí žen, skutečně pozorujeme pozvolně klesající tendenci v průběhu let. Tento trend není však v České populaci natolik silný, že bychom v následujících letech mohli očekávat vyrovnání tohoto času s jejich

partnery. Na druhou stranu u mužů obecně nedochází k žádným výrazným změnám času, který věnují péči o domácnost. I v následujících letech tak můžeme očekávat, že ženy budou věnovat péči o domácnost mnohem více času než muži.

Hypotéza 1.2: U mužů s vyšším vzděláním můžeme pozorovat vyšší nárůst času stráveného nad domácími pracemi, než u mužů s nižším vzděláním.

V roce 2012 došlo u mužů s dosaženým vysokoškolským vzděláním skutečně k vyššímu nárůstu počtu mužů, jež se věnují domácím pracím mezi 11-20 hodin týdně než u ostatních vzdělanostních kategorií. U mužů, kteří dosáhli pouze základního vzdělání, navíc můžeme sledovat signifikantního nárůstu počtu těch, kteří se věnují domácím pracím pouze do 5 hodin týdně.

Hypotéza 1.3: U žen s vyšším vzděláním můžeme pozorovat větší pokles času stráveného nad domácími pracemi, než u žen s nižším vzděláním.

Naopak u žen s vyšším vzděláním nepozorujeme většího poklesu času stráveného nad domácími pracemi. Vysokoškolsky vzdělané ženy tráví domácími pracemi zhruba stejně času, jako ženy se středoškolským vzděláním a ženy vyučené nebo se střední školou bez maturity. Jediné, avšak výrazné změny, si můžeme všimnout mezi lety 2002 a 2012 u žen vyučených či se střední školou bez maturity, které se začaly věnovat domácím pracím méně než dříve. Tato změna tak vedla k jasnému oddělení žen, které dosáhly pouze základního vzdělání, a které vykonávají mnohem více domácí práce, než ženy, které jakéhokoliv dosáhly vyššího vzdělání, než pouze základního.

2.7 Hodnocení spravedlnosti dělby práce v domácnosti

Výzkum ISSP se jak v roce 2002 tak v roce 2012 dotazoval respondentů, zda považují svůj podíl na domácí práci za spravedlivý či nikoliv. Více než 60 % žen v obou letech uvedlo, že podle nich vykonávají větší podíl domácí práce, než považují za spravedlivé (tabulka 5). Mužů tak uvedlo v roce 2002 7,3 % a v roce 2012 8,1 %. Naopak, jako méně spravedlivý své zapojení do péče o domácnost uvedl pouze zlomek žen (3,2 % v roce 2002 a 2,7 % v roce 2012). Mužů tak ovšem uvádělo 43,7 % v roce 2002 a 48 % v roce 2012. Jako zhruba spravedlivé označuje své zapojení do péče o domácnost pak něco málo přes 36 % žen v obou letech, 49 % mužů v roce 2002 a 43,9 % mužů v roce 2012. I zde tak můžeme pozorovat pozvolně se měnící trend, kdy oproti roku 2002 ubylo mužů uvádějících, že dělají o mnoho méně, než je jejich spravedlivý podíl a naopak signifikantně přibylo těch, kteří říkali, že dělají o něco méně, než je jejich spravedlivý podíl na péči o domácnost.

Tabulka 5. Hodnocení spravedlnosti vlastního podílu na práci v domácnosti, srovnání v čase¹⁰

Pohlaví	Hodnocení spravedlnosti dělby	2002	2012
Muži	víc než je můj spravedlivý podíl	2,8	3,3
	o něco více než spravedlivý podíl	4,5	4,8
	zhruba spravedlivý podíl	49	43,9
	o něco méně než spravedlivý podíl	25,9**	35,3**
	o mnoho méně než spravedlivý podíl	17,8*	12,7*
Ženy	víc než je můj spravedlivý podíl	32,7	30,2
	o něco více než spravedlivý podíl	27,9	30,7
	zhruba spravedlivý podíl	36,2	36,3
	o něco méně než spravedlivý podíl	2,8	2,5
	o mnoho méně než spravedlivý podíl	0,4	0,2

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Sloupcová procenta, Muži N=381/400, Ženy N=519/589, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziočném srovnání na hladině 0,05; ** statisticky významné hodnoty na hladině 0,01

Tyto data tudíž naznačují, že značná část mužů si je plně vědoma tohoto nerovnoměrného rozdělení domácí práce, který je nespravedlivý vůči jejich partnerce, přičemž v roce 2012 tak začalo pociťovat o něco více mužů. Přesto však většina z nich tuto nerovnost nepovažuje za až tak nespravedlivou, jak by se s ohledem na velký rozdíl mezi tím, kolik času domácnosti věnují ženy a kolik muži obecně, mohlo zdát, a za jak nespravedlivé toto rozdělení považují ženy.

2.8 Ekonomické vlivy na rozdělení domácí práce

Ačkoliv byly teorie lidského kapitálu a relativních zdrojů v jistých případech značně zpochybněny, to, zda je jedinec zaměstnan, kolik tráví času v práci a kolik si který z páru vydělává, má při studiu rozdělení domácích prací i nadále své opodstatnění. V této kapitole si proto přiblížíme několik těchto faktorů a jejich spojitost s rozdělením domácí práce mezi partnery.

¹⁰ Otázka zněla: Které z následujících tvrzení se nejvíce hodí na rozdělení práce mezi Vámi a Vaším partnerem/Vaší partnerkou? Dotazovaní měli na výběr z těchto možností: 1) Dělán mnohem víc, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 2) Dělán o něco více, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 3) Dělán zhruba tolik, kolik je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 4) Dělán o něco méně, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti; 5) Dělán o mnoho méně, než je můj spravedlivý podíl na práci v domácnosti.

2.8.1 Příjem

Soudobé zahraniční studie zaměřující se na souvislosti výše příjmu s rozdělením práce v domácnosti, poukazují na to, že čím menší rozdíl mezi příjmy obou partnerů nacházíme, tím vyrovnanější je rozdělení domácí práce (viz Shelton a John, 1996). Taktéž se ukazuje že, pokud muži vydělávají méně než jejich ženy nebo jsou nezaměstnaní, mají sklony dělat méně domácí práce a naopak, pokud mají ženy příjem vyšší než jejich partneři/muži, věnují oproti ostatním ženám domácím pracím více ze svého času (Legerski a Cornwall, 2010).

I přes historický vývoj a snahy komunistické strany o emancipaci žen na trhu patří Česká republika nyní mezi země s poměrně nízkým podílem žen v zaměstnání (viz. OECD 2002). To dokládají i data ISSP (viz tabulka 6). Jak v roce 2002, tak v roce 2012 okolo 60 % žen pracovalo v placeném zaměstnání. Mužů bylo v roce 2002 i 2012 zaměstnáno více, přičemž mezi rokem 2002 a 2012 došlo k signifikantnímu poklesu počtu zaměstnaných mužů žijících s partnerkou/ženou.

Tabulka 6. Respondenti s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou v zaměstnání v procentech.

	2002	2012		2002	2012
Muži o sobě	81,1 **	71,2 **	Ženy o sobě	62,3	59,7
Muži o ženách	59	61,2	Ženy o mužích	78,4	74,1
N (100%)	387	543		419	607

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Řádková procenta, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05; ** statisticky významné hodnoty na hladině 0,01

Podle dat ISSP mají obecně v páru vyšší příjem muži. V roce 2012 tak uvádělo 61,3 % z dotázaných mužů, že mají vyšší příjem než jejich partner/partnerka, manžel/manželka, avšak žen pouze 9,4 % (viz tabulka 7). Oproti roku 2002 tak vypovědělo o 12,7 % mužů méně. Naopak signifikantní nárůst u obou pohlaví v České republice můžeme sledovat v kategorii těch, kteří uvedli, že mají s partnerem/partnerkou manželem/manželkou skoro stejný příjem. Tento nárůst činil u mužů 13,7 % a 12,6 % u žen. Lze si tak povšimnout trendu postupného vyrovnávání platů partnerů v českém prostředí.

Tabulka 7. Relativní příjem mužů a žen žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou v procentech.

	Muži		Ženy	
	2002	2012	2002	2012
Partner/partnerka, manžel/manželka nemá žádný příjem	1,1	1,3	5,9**	0**
Já mám mnohem vyšší příjem	28,1**	19,5**	3	3,1
Já mám vyšší příjem	45,9	41,8	7,1	6,3
Máme skoro stejný příjem	17,1**	30,8**	20,2**	32,8**
Partner/partnerka, manžel/manželka má vyšší příjem	5,3	5,3	44,1*	37,4*
Partner/partnerka, manžel/manželka má mnohem vyšší příjem	1,8	1,1	17,8	19
Nemám žádný příjem	0,7	0,2	1,8	1,2
N (100%)	375	529	398	583

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Řádková procenta, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05; ** statisticky významné hodnoty na hladině 0,01

I přes toto vyrovnávání si však nadále všímáme příjmových nerovností, které u nás panují. Ty jsou mezi pohlavími zvláště patrné, pokud se podíváme na osobní příjem uváděný respondenty. Zatímco v roce 2012 má více než třetina žen (34,3 %) osobní příjem do 10 000 Kč, mužů s osobním příjmem do 10 000 Kč nacházíme pouze 9,3 %. Naopak v nejvyšší námi stanovené příjmové kategorii „více než 20 000 Kč měsíčně“ pak je 28,1 % dotázaných mužů a pouze 9,7 % žen. Zhruba stejně (33,6% mužů a 34,7 % žen) je v kategorii 10 001 Kč až 15 000 Kč (viz tabulka 8). Ačkoliv se jednotlivé příjmové kategorie mezi lety 2002 a 2012 do jisté míry liší (zvláště pak ve vyšších příjmových kategoriích) a nelze je plně srovnávat, lze si na nich alespoň povšimnout obecné tendence růstu platů u obou pohlaví. Zatímco v roce 2002 mělo plat větší než 15 000 Kč 19,5 % mužů v roce 2012 tak již mělo 56,9 % mužů. Pokud v roce 2002 mělo plat větší než 15 000 Kč pouhých 4,3 % žen, v roce 2012 tak již mělo 28,5 % žen.

Tabulka 8. Osobní příjem, kategorie, procentuální zastoupení.

	Muži		Ženy	
	2002	2012	2002	2012
Bez příjmu	0,4	0,2	4,8	2,6
Do 5 499/5 000 Kč	4,9	0,2	18,9	5,6
5 500/5 001 – 9 999/10 000 Kč	35	9,1	51,8	28,7
10 000/10 001 – 14 999/15 000 Kč	40	33,6	20,1	34,7
15 000/15 001 – 21 999/20 000 Kč	13,3	28,8	3,6	18,8
Více než 22 000/20 000 Kč	6,2	28,1	0,7	9,7
N (100%)	301	417	334	464
Chybějící odpovědi (N)	85	126	85	143

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Stejně tak se postupně proměňuje i hospodaření s penězi v domácnosti (viz tabulka 9). Přestože je stále nejoblíbenějším způsobem hospodaření s penězi praktika, kdy všechny peníze dávají partneři dohromady a každý si bere tolik, kolik potřebuje, oproti roku 2002 přibylo žen, které žijí v partnerství/manželském svazku, kde si každý z partnerů/manželů ponechává své peníze. Taktéž přibylo mužů, v jejichž soužití hospodaří se všemi penězi žena. Naopak méně oblíbenou formou hospodaření s penězi je oproti roku 2002 možnost dávat dohromady pouze část peněz a část si ponechat. I toto může ukazovat na pozvolna rostoucí ekonomickou sílu žen žijících v partnerském nebo manželském svazku.

Tabulka 9. Hospodaření s penězi v domácnosti, srovnání v čase¹¹

Pohlaví	Hospodaření s penězi	2002	2012
Muž	Se všemi penězi hospodařím já a partnerovi/partnerce dávám jeho/její díl	7,2	7,6
	Se všemi penězi hospodaří partner /partnerka a dává mi můj díl	10,8**	17,2**
	Všechny peníze dáváme dohromady a každý si bere tolik, kolik potřebuje	53,8	55,4
	Část peněz dáváme dohromady a část si každý ponechá	24,2*	17,4*
	Každý si ponechá své peníze	4	2,5
Žena	Se všemi penězi hospodařím já a partnerovi /partnerce dávám jeho /její díl	15,2	16,8
	Se všemi penězi hospodaří partner /partnerka a dává mi můj díl	5,9	7,5
	Všechny peníze dáváme dohromady a každý si bere tolik, kolik potřebuje	54,3	53
	Část peněz dáváme dohromady a část si každý ponechá	22,8	17,5
	Každý si ponechá své peníze	1,8**	5,3**

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

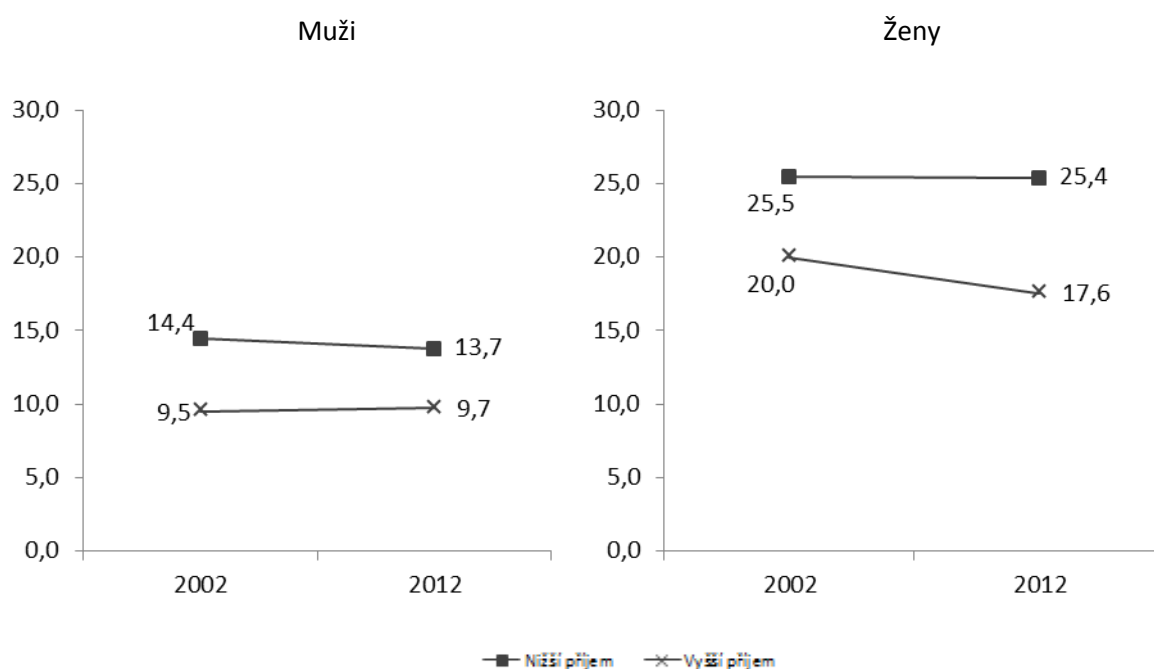
Pozn. Sloupcová procenta, Muži N=370/529, Ženy N=398/571, *statisticky významné hodnoty adjustovaných reziduí v meziročním srovnání na hladině 0,05; ** statisticky významné hodnoty na hladině 0,01; *** statisticky významné hodnoty na hladině 0,001

S ohledem na platový vývoj v České republice a fakt, že v oblasti příjmu mezi lety 2002 a 2012 nebyl dodržen stejný způsob dotazování a příjmové kategorie se tak mezi sebou ve vyšších řádech liší, jsem se v grafech 5 a 6 zaměřil na porovnání nejnižších a nejvyšších příjmových kategoriích vzhledem k podílu, který tvořily z celkového vzorku mužů a žen žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou. Výsledky ukazují, že se v České republice se skupina mužů i žen s nižším příjmem věnují domácím pracím více, než muži a ženy s vyššími příjmy. Zatímco však mezi lety 2002 a 2012 u mužů nedošlo k téměř žádné

¹¹ Otázka zněla: Jak Vy a Váš partner /Vaše partnerka, manžel/manželka nakládáte s příjmem, který jeden z Vás nebo oba máte? Vyberte prosím tu odpověď, která se nejvíce blíží Vaší situaci.

změně, u žen můžeme pozorovat tendenci podílet se na domácích pracích méně než v roce 2002 u žen s vyššími příjmy. V roce 2012 se ženy s vyšším příjmem věnují péči o domácnost o 2,4 hodiny méně než v roce 2002. Ženy v nižší příjmové kategorii se v roce 2012 na druhou stranu věnují domácím pracím téměř stejně jako v roce 2002 a to 25,4 hodin týdně.

Graf 5. a graf 6. Průměrná doba strávená vykonáváním domácích prací dle nejvyšších a nejnižších příjmových kategorií

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Pro Muže: Nižší příjem v roce 2002 zahrnuje muže bez příjmu až s příjmem 9 999 Kč, což zahrnovalo celkem 31,27 % z mužů. V roce 2012 pak tato kategorie zahrnuje muže s příjmem do 15 000 Kč. To představuje 33 % mužů. Vyšší příjem v roce 2002 zahrnuje muže mající plat 14 999 Kč a více (15,3 %), v roce 2012 to jsou muži s platem větším než 22 000 Kč (21,6 %).

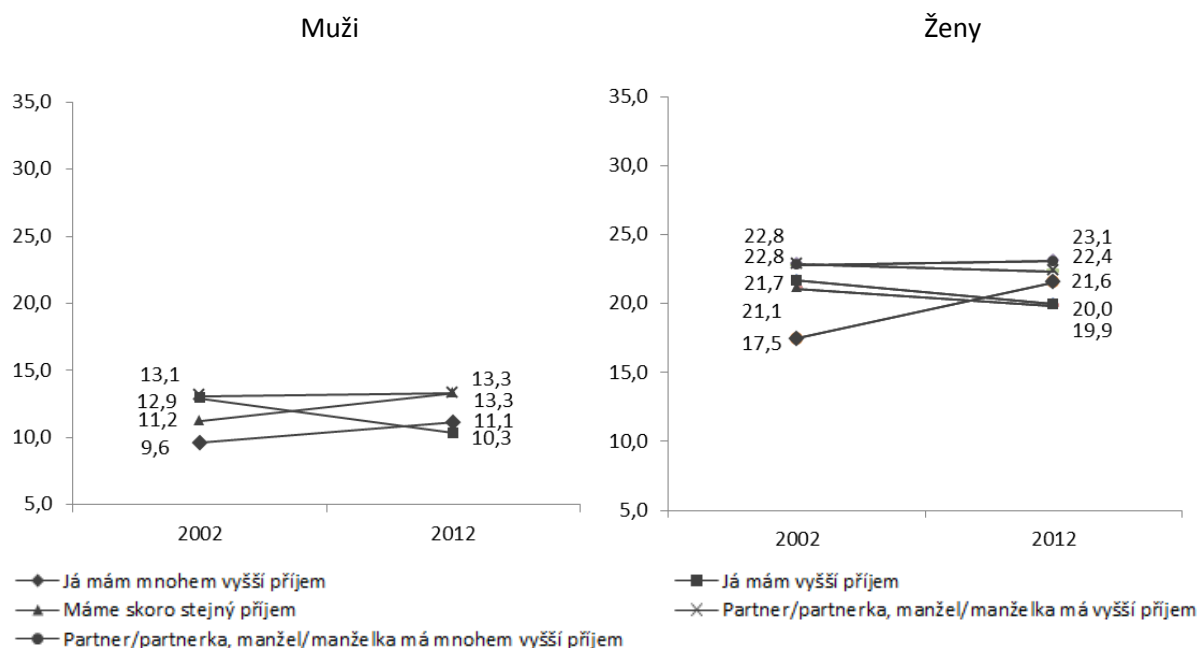
Pro ženy: Nižší příjem v roce 2002 představují ženy s platem do 4 999 Kč (18,9 %), v roce 2012 to jsou ženy s platem do 9 999 Kč (28 %). Vyšší příjem v roce 2012 představují ženy s příjmem od 10 000 Kč (19,6 %), v roce 2012 to jsou ženy s příjmem vyšším než 20 000 Kč (21,7 %).

Ačkoliv se tak díky pozvolně se vyrovnávajícího se příjmu mužů a žen žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou a faktu, že ženy s nižším příjmem věnují péči o domácnosti více času, zdá, že v České republice nacházíme důkazy potvrzující teorii relativních zdrojů, pokud se podíváme na grafy 7 a 8, najdeme podobně jako v zahraniční literatuře fakta, jež tuto teorii zpochybňují. V roce 2002 tuto teorii zpochybňovala kategorie mužů, kteří měli vyšší příjem než jejich partnerky/manželky a věnovali se domácím pracím přibližně stejně, jako kategorie mužů kde měla vyšší příjem partnerka/manželka. To se však

během deseti let vyrovnalo a došlo k jasnému oddělení mužů s vyšším a mnohem vyšším příjmem, kteří věnují péči o domácnost v roce 2012 méně času, od mužů se stejným příjmem nebo menším příjmem než mají jejich partnerky (přesně tak, jak by teorie relativních zdrojů očekávala). Na druhou stranu však během těchto deseti let došlo k zásadní proměně u žen. Zde nacházíme tím pádem druhé zpochybnění. Zatímco v roce 2002 ženy s mnohem vyšším příjmem než jejich muži dělaly méně domácí práce než ostatní kategorie žen, v roce 2012 se tyto ženy v oblasti péče o domácnost již přiblížily k ženám, které mají menší a mnohem menší příjem, než jejich partneři/manželé.

Jak jsem zmiňoval v úvodu této kapitoly, jestliže se v zahraničí ukazuje, že pokud muži vydělávají méně než jejich ženy nebo jsou nezaměstnaní, mají sklony dělat méně domácí práce, v České republice toto již neplatí. Naopak, muži s nižšími příjmy se věnují domácím pracím týdně víc než muži s vyššími příjmy. Do jisté míry však můžeme potvrdit závěry Legerskiho a Cornwalla (2010) o tom, že ženy s vyšším příjmem věnují domácím pracím více času.

Graf 7. a graf 8. Průměrná doba strávená vykonáváním domácích prací dle relativního příjmu

Pramen: České soubory ISSP 2002 a ISSP 2012

Pozn: U mužů vynechána kategorie „Partner/partnerka, manžel/manželka má mnohem vyšší příjem“ z důvodu nízké báze.

2.8.2 Pracovní doba

Nízkou až střední negativní souvislost mezi tím kolik času věnují muži a ženy domácím pracím týdně nacházíme i s ohledem na dobu strávenou v placeném zaměstnání (viz hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu v tabulce 10). Obecně lze tedy říct, že čím více času tráví ať už muž, nebo žena v zaměstnání, tím méně času následně věnuje péči o domácnost. Přitom v roce 2002 pracovali muži v průměru 47,8 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 13,3), v roce 2012 pak v průměru o 1,8 hodin týdně méně, tedy v průměru 46 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 7,6). Ženy v roce 2002 věnovaly práci v zaměstnání průměrně 41,9 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 10,3), v roce 2012 pak 41,6 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 7,7) (viz graf 9).

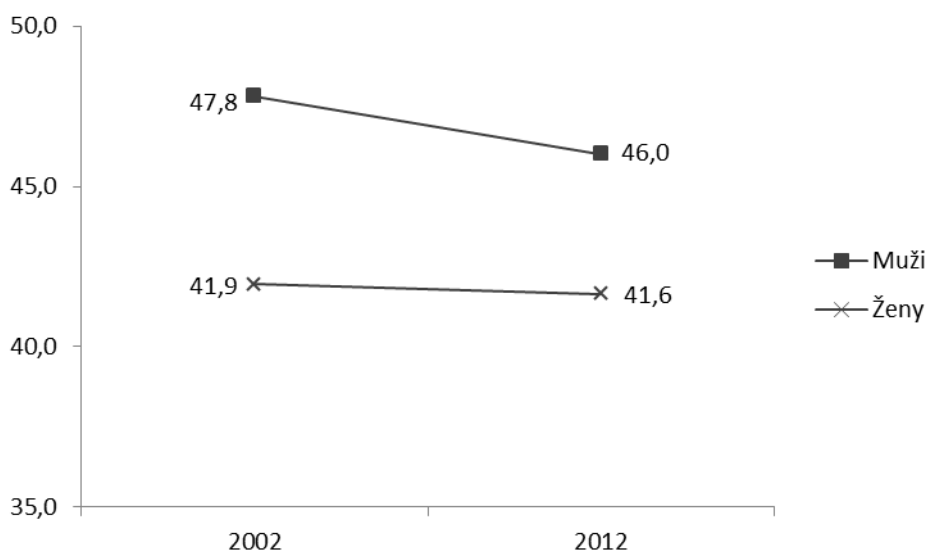
Tabulka 10. Pearsonovy koeficienty korelace mezi dobou strávenou v práci a dobou strávenou domácími pracemi týdně.

			Doba strávená v práci	Doba strávená domácími pracemi
2002	Muži	Doba strávená v práci	X	-0,312
		Doba strávená domácími pracemi	-0,312	X
	Ženy	Doba strávená v práci	X	-0,296
		Doba strávená domácími pracemi	-0,296	X
2012	Muži	Doba strávená v práci	X	-0,253
		Doba strávená domácími pracemi	-0,253	X
	Ženy	Doba strávená v práci	X	-0,274
		Doba strávená domácími pracemi	-0,274	X

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Výsledky statisticky signifikantní na 0,01 hladině

Graf 9. Průměrná doba strávená v placeném zaměstnání v hodinách týdně.

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Studie ISSP obvykle obsahuje i proměnnou vyjadřující odhad mužů a žen, kolik hodin týdně stráví v práci jejich partner/partnerka manžel/manželka, v roce 2002 však díky chybě v dotazníku nebyla bohužel tato otázka dotazována. Výsledky z roku 2012 však ukazují na to, že jak muži, tak ženy mají poměrně přesné povědomí o tom, kolik hodin týdně tráví jejich partner/partnerka, manžel/manželka v placeném zaměstnání. Muži totiž o ženách odhadovali, že v práci průměrně tráví 40,7 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 6,7), ženy pak odhadovaly, že jejich partneři/manželé tráví v práci průměrně 46 hodin týdně (se směrodatnou odchylkou 9,1).

2.8.3 Socioekonomický status povolání

Ekonomizující teorie se často zaměřují na proměnné, vyjadřující vzdělání, příjem partnerů, čas strávený v práci, skrze které se snaží vysvětlit nerovnoměrné rozdělení domácí práce mezi partnery. Na základě analýzy dat výzkumu ISSP víme, že jak muži, tak ženy s nižším vzděláním nebo nižším příjmem tráví domácími pracemi více času než lidé s vyšším vzděláním nebo příjmy. Ti, co následně tráví více času v placeném zaměstnání, věnují méně času domácím pracím. Jak jsem ukázal v kapitole 2.8.1, jediné zpochybnění těchto ekonomizujících teorií pro českou populaci nacházíme ve chvíli, kdy se podíváme na proměnnou vyjadřující relativní příjem, kde se ženy s vyššími příjmy než mají jejich

partneři/manželé přiblížili k ženám, které mají menší a mnohem menší příjem oproti partnerům/manželům.

Ekonomizující teorie se však často taktéž zaměřují na vztah rozložení domácí práce a zaměstnaneckou prestiží, statusovou pozici daného jedince. A právě tato oblast přináší další zpochybnění ekonomizujících teorií pro české prostředí. Na základě dat v ISSP, které obsahují klasifikaci povolání (ISCO 88), a volně dostupných výsledků výzkumu Harryho Ganzebooma, Paula M. De Graaf a Donalda J. Treimana (1992), kteří konstruovali mezinárodní index sociálně ekonomického statusu zaměstnání (dále ISEI) jsem vytvořil přiřazením jednotlivých hodnot vyjadřující statusové postavení jedince ve společnosti ke klasifikacím povolání proměnnou ISEI pro český datový soubor ISSP.

V roce 2002 sice lze nalézt významný vztah mezi ekonomickým statusem a časem, který věnují muži a ženy domácí práci, avšak tento vztah je příliš nízký. V roce 2012 pak již tento vztah nenacházíme (viz tabulka 11). I z tohoto důvodu proto nelze považovat ekonomizující vysvětlení nerovnoměrného rozdělení domácí práce v České republice za dostačující.

Tabulka 11. Pearsonovy koeficienty korelace mezi ISEI a dobou strávenou domácími pracemi týdně.

			ISEI	Doba strávená domácími pracemi
2002	Muži	ISEI	X	-0,128*
		Doba strávená domácími pracemi	-0,128*	X
	Ženy	ISEI	X	-0,164**
		Doba strávená domácími pracemi	-0,164**	X
2012	Muži	ISEI	X	-0,048
		Doba strávená domácími pracemi	-0,048	X
	Ženy	ISEI	X	-0,019
		Doba strávená domácími pracemi	-0,019	X

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

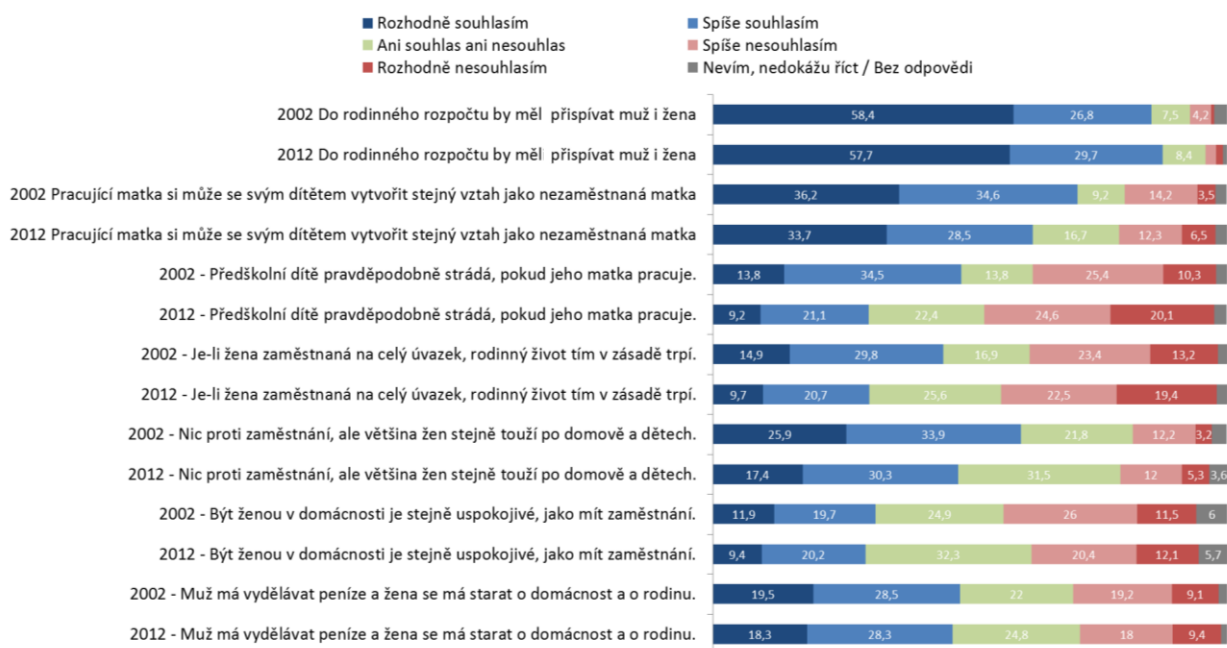
Pozn. ** statisticky signifikantní na 0,01 hladině, * statisticky signifikantní na 0,05 hladině

2.9 Genderové postoje

Pochybnosti z předešlé kapitoly potvrzují, že stejně tak jako v zahraničí, tak i v České republice nejsou činnosti spjaté s péčí o domácnost natolik genderově neutrální, jak předpokládaly původně ekonomické přístupy ke studiu rozdělení péče o domácnost. Ve studii ISSP Rodina a měnící se genderové role jsou genderové postoje měřeny na baterii výroků, se kterými mohou respondenti souhlasit či nesouhlasit. Graf 10 zachycuje míru souhlasu a

nesouhlasu s těmito výroky v populaci mužů a žen žijících s partnerem/partnerkou manželem/manželkou. Jak v roce 2002 tak v roce 2012 lidé nejvíce souhlasili s tvrzeními „Pracující matka si může se svým dítětem vytvořit stejně vřelý a bezpečný vztah jako matka, která není zaměstnaná“ (87,4 %) a „Do rodinného rozpočtu by měl přispívat muž i žena“ (62,2 %). Naopak nejméně lidé souhlasili, a to zejména v roce 2012, s výroky „Je-li žena zaměstnaná na celý úvazek, rodinný život tím v zásadě trpí“ (nesouhlasilo 41,9 %) a „Předškolní dítě pravděpodobně strádá, pokud jeho matka pracuje“ (nesouhlasilo 44,7 %). Vysokou míru souhlasu s předešlými dvěma výroky a poněkud vyšší míru nesouhlasu u těchto výroků lze přisoudit historické snaze komunistického režimu o vyšší zapojení žen na pracovním trhu v České republice a nejsou tak ničím překvapivé. Avšak kromě toho lze ovšem taktéž pozorovat, že v roce 2002 se respondenti žijící s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou obecně více přikláněli k výroky, které symbolizují tradiční rozdělení rolí mezi mužem a ženou více než v roce 2012. I zde proto můžeme pozorovat pozvolna měnící se názory na role muže a ženy žijících v páru/manželství. I přes tento značný přesun však i nadále nacházíme některé oblasti, ve kterých se stále více než 45 % naší populace přiklání k tradičnímu rozdělení rolí (47,7 % se přiklání k výroku „Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech“; 46,6 % se přiklání k „Muž má vydělávat peníze a žena se má starat o domácnost a o rodinu“).

Graf 10. Baterie výroků měřící genderové postoje v letech 2002 a 2012, populace mužů a žen žijících s partnerem/partnerkou manželem/manželkou v procentech

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Tabulka 12 ukazuje průměrné hodnoty indexu vypovídajícím o genderových postojích populace lidí žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou. Tento index nabývá hodnot od jedné do pěti, přičemž hodnoty blízké se jedničce značí více egalitárnější genderové postoje a hodnoty blíže k bodu pět zastávají více tradiční genderové postoje. Egalitárními postoji pak rozumíme především názor, že by žena měla mít v rodině stejné postavení a práva jako muž – jak muž, tak žena, by se měli podílet na chodu domácnosti stejnou měrou, oba by měli pracovat a přispívat do rodinného rozpočtu. Tradičními postoji pak rozumíme takové rozdělení rolí, kdy by žena měla spíše zůstat doma a pečovat o rodinu, domácnosti zatímco muž bude vydělávat peníze. Hodnoty tohoto indexu se jak za rok 2002, tak i za rok 2012 blíží střední hodnotě, což vypovídá o jisté nevyhraněnosti populace v postojích k tomu, zda má žena zůstat doma s dítětem a starat se o domácnost nebo se podílet na rozpočtu rodiny a pracovat stejně usilovně v zaměstnání jako muž. Přesto, hodnoty 2,84 za rok 2002 a 2,77 za rok 2012 poukazují na mírný příklon spíše k egalitárnějším postojům. Zároveň došlo i k meziročnímu posunu právě směrem k egalitárním postojům.

Tabulka 12. Index genderových postojů pro celou populaci lidí žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou a jednotlivá pohlaví.

		Průměr	Medián	Směrodatná odchylka	Četnost
Populace	2002	2,84*	2,79	0,68	799
	2012	2,77*	2,71	0,64	1140
Muži	2002	2,90	3,00	0,61	387
	2012	2,82	2,86	0,64	537
Ženy	2002	2,78	2,75	0,74	412
	2012	2,72	2,71	0,65	603

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn: *Statisticky signifikantní rozdíl mezi průměry na hladině 0,05% významnosti dle T-testu

A ačkoliv by se dalo očekávat, že příklon k těmto postojům budeme nacházet především u mladších, není tomu tak. Příklon k egalitárnějším postojům nastal ve všech jednotlivých věkových kategoriích přibližně ve stejné míře (viz tabulka 13). Rozdílný příklon k těmto postojům ovšem nacházíme na základě jednotlivých vzdělanostních kategorií (viz tabulka 14). Nejpatrnější změna v postojích je u středoškolsky vzdělaných respondentů, kteří v roce 2002 dosahovali na indexu genderových postojů v průměru 2,83 bodů, zatímco v roce 2012 dosahovali v průměru 2,68 bodů.

Tabulka 13. Index genderových postojů pro celou populaci lidí žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou dle věku

		Průměr	Medián	Směrodatná	
				odchylka	Četnost
2002	18-34	2,81	2,86	0,67	187
	35-44	2,82	2,92	0,69	216
	45-54	2,82	2,86	0,73	213
	55+	2,91*	3,00	0,62	182
2012	18-34	2,77	2,71	0,65	195
	35-44	2,72	2,71	0,69	281
	45-54	2,78	2,86	0,65	266
	55+	2,79*	2,86	0,60	398

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn: *Statisticky signifikantní rozdíl mezi roky 2002 a 2012 na hladině 0,05% významnosti dle T-testu

Tabulka 14. Index genderových postojů pro celou populaci lidí žijících s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou dle vzdělání

		Průměr	Medián	Směrodatná	
				odchylka	Četnost
2002	Základní	2,90	2,98	0,69	90
	Vyučení a SŠ bez maturity	2,90	3,00	0,65	364
	Středoškolské	2,83*	2,86	0,70	261
	Vysokoškolské	2,54	2,57	0,69	84
2012	Základní	3,09	3,14	0,72	69
	Vyučení a SŠ bez maturity	2,84	2,86	0,63	446
	Středoškolské	2,68*	2,71	0,61	511
	Vysokoškolské	2,72	2,71	0,69	114

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn: *Statisticky signifikantní rozdíl mezi roky 2002 a 2012 na hladině 0,05% významnosti dle T-testu

2.10 Mnohonásobná lineární regresní analýza

V následující kapitole se zaměřím na zkoumání vlivu jednotlivých faktorů na to, kolik času věnuje jedinec žijící s partnerem/partnerkou, manželem/manželkou domácím pracím. Za tímto účelem využívám metodu mnohonásobné lineární analýzy. Do analýzy vstupují základní faktory, na jejichž vývoj se ubírá má pozornost především, a to na: proměnné pohlaví a genderových postojů, které vysvětlují rozdělení domácí práce z pohledu genderových přístupů a proměnné vyjadřující čas strávený v práci v hodinách týdně, socioekonomický status a proměnná relativního příjmu, které zastupují vysvětlení ekonomizujících teorií.

Předpokládám, že s postupným přechodem společnosti vstříc západoevropským vzorcům, bude ustupovat vliv ekonomických faktorů, zatímco vliv proměnných zastupující genderové přístupy bude narůstat. Kromě těchto faktorů jsem do analýzy zařadil také proměnné vyjadřující dosažené vzdělání v letech studia, dummy proměnná toho, zda jedinec má děti nebo ne a čas, kterou věnuje domácím pracím její/jeho partner/partnerka, manžel/manželka.

Tabulka 15. Faktory ovlivňující čas věnovaný péči o domácnost pro rok 2002. Standardizované regresní koeficienty

	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>
Pohlaví	0,584**	0,419**	0,625**	0,663**	0,409**
Relativní příjem	0,026	0,024	0,026	0,040	0,023
Počet hodin v placeném zaměstnání	-0,209**	-0,205**	-0,209**	-0,137*	-0,212**
Počet hodin v placeném zaměstnání partnera/ky*pohlaví				-0,119*	
Socioekonomický status (ISEI)	-0,060	-0,062	-0,060	-0,064	-0,048
Délka vzdělání	-0,017	-0,014	-0,010	-0,013	-0,005
Délka vzdělání*pohlaví			-0,041		
Má děti	0,074	0,024	0,073	0,66*	0,072
Má děti*pohlaví		0,181			
Počet hodin věnovaných péči o domácnost partnera/ky	0,403**	0,405**	0,403**	0,405**	0,289**
Počet hodin věnovaných péči o domácnost partnera/ky*pohlaví					0,209**
(konstanta)	5,781	7,957	5,228		7,201
R ²	0,427	0,429	0,427	0,433	0,445
adj. R ²	0,417	0,418	0,415	0,421	0,434

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Závislá proměnná modelů je počet hodin strávených domácími pracemi týdně. ** statisticky signifikantní na 0,01 hladině, * statisticky signifikantní na 0,05 hladině.

Proměnná relativní příjem nabývá hodnot od 1 do 7, kde hodnoty 1 až 3 vyjadřují, že muž v páru má větší příjem, než žena, hodnota 4, že mají přibližně stejný příjem a hodnoty 5 až 7 vyjadřují vyšší příjem ženy.

Zjištěním, které nepřekvapí, je, že jak v roce 2002, tak v roce 2012 bylo rozhodující pro rozložení domácích prací především pohlaví. Regresní analýza tak potvrzuje, že se ženy věnují péči o domácnost mnohem víc než muži, a to v obou zmíněných letech. Na druhou stranu to, zda jedinec zaujímá spíše egalitární či tradiční postoje k rozdělení rolí mezi mužem a ženou, nemělo na to, kolik hodin věnoval/a muž či žena ze svého času domácím pracím, vliv jak v roce 2002, tak ani v roce 2012 (viz tabulky 17 a 18). Nacházíme tak zde částečné zpochybnění platnosti teorií vycházející z genderové ideologie pro České prostředí.

Tabulka 16. Faktory ovlivňující čas věnovaný péči o domácnost pro rok 2012.
Standardizované regresní koeficienty

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Pohlaví	0,596**	0,536**	0,632**	0,493**	0,411**
Relativní příjem	0,000	-0,002	0,000	0,000	-0,002
Počet hodin v placeném zaměstnání	-0,211**	-0,193**	-0,183**	-0,211**	-0,207**
Počet hodin v placeném zaměstnání partnera/ky*pohlaví			-0,049		
Socioekonomický status (ISEI)	0,060*	0,062*	0,061*	0,060*	0,059*
Délka vzdělání	-0,068*	-0,071*	-0,069*	-0,84*	-0,063*
Délka vzdělání*pohlaví				0,106	
Má děti	0,017	-0,085	0,012	0,017	0,026
Má děti*pohlaví		0,151**			
Počet hodin věnovaných domácnosti partnera/ky	0,485**	0,497**	0,485**	0,486**	0,386**
Počet hodin věnovaných domácnosti partnera/ky*pohlaví					0,215**
(konstanta)	7,812	8,305	7,389	9,034	9,817
R2	0,409	0,417	0,428	0,410	0,410
adj. R2	0,405	0,413	0,424	0,405	0,405

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Závislá proměnná modelů je počet hodin strávených domácí prací týdně. ** statisticky signifikantní na 0,01 hladině, * statisticky signifikantní na 0,05 hladině.

Proměnná relativní příjem nabývá hodnot od 1 do 7, kde hodnoty 1 až 3 vyjadřují, že muž v páru má větší příjem, než žena, hodnota 4, že mají přibližně stejný příjem a hodnoty 5 až 7 vyjadřují vyšší příjem ženy.

V roce 2002 má z ekonomických faktorů signifikantní vliv na to, kolik času jedinec věnuje péči o domácnost, obecně pouze počet hodin, které tráví týdně v placeném zaměstnání. S narůstající dobou, kterou jedinec týdně tráví v zaměstnání, klesá počet hodin, které věnuje domácím pracím. Tento vztah je pak patrný především u žen, kdy se ženy vytížené v placeném zaměstnání, věnují domácím pracím mnohem méně než ženy zaměstnaním méně vytížené. Pokud však provedeme regresní analýzu pro jednotlivá pohlaví zvlášť (viz tabulka 17), vyvstává u mužů v roce 2002 ještě jeden důležitý faktor, a to, jaký má muž plat ve srovnání s jeho partnerkou/manželkou. Muži, kteří mají v páru nižší plat než jejich partnerka/manželka se věnují domácím pracím o to více. V roce 2012 se ukazuje být důležitý nejen faktor toho, kolik hodin jedinec tráví v placeném zaměstnání, ale jsou signifikantní i jiné socioekonomické determinanty. V roce 2012 péče o domácnost závisela na socioekonomickém statusu jednotlivce a vzdělání. Lidé s vyšším socioekonomickým statusem se věnovali domácím pracím více než lidé s nižším. Naopak pak ti, kteří studovali déle, se věnovali péči o domácnost méně než ti, kteří studovali kratší dobu. Míru zapojení do domácí

práce zvyšuje i fakt, zda partneři/manželé mají či nemají dítě, a to v obou zkoumaných letech. Analýza taktéž ukazuje, že mezi časovou investicí partnerů do péče o domácnost existuje kladný vztah, jak v roce 2002 tak i v roce 2012. Pokud partner/partnerka, manžel/manželka věnuje domácí práci více času, pak i on/ona se věnuje péči o domácnost více.

Tabulka 17. Faktory ovlivňující čas věnovaný péči o domácnost pro rok 2002, za pohlaví. Standardizované regresní koeficienty

	Muži	Ženy
Index genderových postojů	0,054	-0,007
Relativní příjem	0,156*	0,006
Počet hodin v placeném zaměstnání	-0,171*	-0,242**
Socioekonomický status (ISEI)	-0,046	-0,068
Vzdělání v letech	-0,02	0,034
Má děti	0,082	0,108
Počet hodin věnovaných domácnosti partnera/ky	0,371**	0,463**
(konstanta)	0,085	15,803
R2	0,246	0,346
adj. R2	0,218	0,324

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Závislá proměnná modelů je počet hodin strávených domácí prací týdně. ** statisticky signifikantní na 0,01 hladině, * statisticky signifikantní na 0,05 hladině.

Proměnná relativní příjem nabývá hodnot od 1 do 7, kde hodnoty 1 až 3 vyjadřují, že muž v páru má větší příjem, než žena, hodnota 4, že mají přibližně stejný příjem a hodnoty 5 až 7 vyjadřují vyšší příjem ženy.

Tabulka 18. Faktory ovlivňující čas věnovaný péči o domácnost pro rok 2012, za pohlaví. Standardizované regresní koeficienty

	Muži	Ženy
Index genderových postojů	-0,038	0,044
Relativní příjem	-0,004	-0,067
Počet hodin v placeném zaměstnání	-0,174**	-0,206**
Socioekonomický status (ISEI)	0,038	0,086*
Vzdělání v letech	-0,106*	-0,043
Mají děti	-0,107*	0,091*
Počet hodin věnovaných domácnosti partnera/ky	0,451*	0,525*
(konstanta)	13,967	17,194
R2	0,275	0,368
adj. R2	0,264	0,359

Zdroj: ISSP 2002 a ISSP 2012, vlastní výpočty

Pozn. Závislá proměnná modelů je počet hodin strávených domácí prací týdně. ** statisticky signifikantní na 0,01 hladině, * statisticky signifikantní na 0,05 hladině.

Proměnná relativní příjem nabývá hodnot od 1 do 7, kde hodnoty 1 až 3 vyjadřují, že muž v páru má větší příjem, než žena, hodnota 4, že mají přibližně stejný příjem a hodnoty 5 až 7 vyjadřují vyšší příjem ženy.

Na začátku jsem vycházel z předpokladu, že rozdělení domácí práce mezi mužem a ženou, respektive to, který z nich se jak dlouho věnuje péči o domácnost, přestává být postupně determinováno faktory, které bychom mohli označit za ekonomické, a že naopak na důležitosti získávají determinanty vycházející z genderových přístupů. Tento předpoklad byl postaven na základě hodnotové změny probíhající u obyvatel České republiky podobně, jako jsme mohli sledovat u západních států, které Ronald Inglehart považoval za přechod od materiálních hodnot k hodnotám post materiálním. Mnohonásobné lineární regresní analýzy za rok 2002 a za rok 2012 však ukazují, že je tento předpoklad v České republice do jisté míry mylný. Ačkoliv bylo pohlaví jak v roce 2002 tak v roce 2012 nejsilnějším determinantem toho, kolik času bude jedinec věnovat péči o domácnost, genderové postoje ani v jednom ze zkoumaných roků vliv neměly.

Naopak výsledky mnohonásobné lineární regresní analýzy naznačují, že v Českém prostředí získávají na důležitosti faktory ekonomické. Jak v roce 2002, tak v roce 2012 bylo pro jedince důležité to, kolik hodin člověk týdně odpracoval v práci. Ačkoliv tedy tento faktor nelze považovat plně a pouze za faktor ekonomický, v roce 2012 se ukázaly mít vliv i další faktory. Rozdělení domácí práce tak ovlivňovala v roce 2012 nejen doba strávená v placeném zaměstnání, ale i socioekonomické postavení jedince a jeho celková délka vzdělávání se. Přesto však nemůžeme říct, že bychom pro páry žijících v České republice mohli aplikovat vysvětlení ekonomických přístupů. Zatímco vyšší vzdělání, i vyšší doba strávená v placeném zaměstnání snižují dobu strávenou domácími pracemi, vyšší socioekonomické postavení naopak zvyšuje dobu, kterou muž či žena tráví péčí o domácnosti oproti mužům a ženám nižšího postavení. Pochybnosti přináší i mnohonásobná lineární regresní analýza, kterou jsem provedl na pohlavích zvlášť, a kde se ukázalo, že socioekonomický index je významným prediktorem především u žen, zatímco u mužů nikoliv a vzdělání je pak naopak vlivné u mužů a u žen ne. To ukazuje na to, že ženy s vyšším socioekonomickým statusem věnují domácím pracím více času a protirečí si tak s ekonomickými vysvětleními, které by očekávaly, že takovéto ženy budou trávit domácími pracemi méně svého času. Ukazuje to na rozpor a trend, který je patrný nejen v Českém prostředí, ale i v zahraničí, a který je používán genderovými vysvětleními jako jedním z hlavních bodů kritiky ekonomickým teoriím.

Hypotéza 2.1: V roce 2002, tak i v roce 2012 mělo na dobu, kterou jedinec věnoval domácí práci, největší vliv pohlaví.

Tato hypotéza se tudíž potvrdila.

Hypotéza 2.2: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci, v roce 2002 nezávisela na jeho genderových postojích, v roce 2012 již závisela.

Tato hypotéza byla vyvrácena.

Hypotéza 2.3: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, závisela na rozdílech v příjmu mezi partnery, v roce 2012 již nezávisela.

Tato hypotéza byla vyvrácena

Hypotéza 2.4: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, byla ovlivňována tím, kolik hodin jedinec strávil týdně v práci, v roce 2012 tomu tak již nebylo.

Tato hypotéza byla vyvrácena

Hypotéza 2.5: Zatímco doba, kterou jedinec věnoval domácí práci v roce 2002, závisela na socioekonomickém statusu jedince, v roce 2012 již nezávisela.

Tato hypotéza byla vyvrácena

Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl prozkoumat na datech z Mezinárodního programu sociálního výzkumu (ISSP) dělbu domácí práce mezi partnery/manžely žijících ve společné domácnosti v letech 2002 a 2012, se záměrem odhalit, zdali dochází v České republice k proměně chování partnerů v péči o domácnost. Předpokládal jsem, že jelikož v České republice reflektujeme podobnou hodnotovou proměnu vstříc post materialistickým hodnotám, kterou zaznamenávaly dříve i vyspělé západní země (Rabušic, 2001; Sobotka, 2003), můžeme sledovat a skrze ni i vysvětlovat podobný trend v přístupu partnerů/manželů k rozdělení práce v domácnosti. Vycházel jsem proto z hypotéz, že zatímco ekonomické faktory mající vliv na dobu, kterou jedinec stráví domácí prací, budou ve svém významu klesat, genderové faktory budou naopak stoupat.

Ukázalo se však, že sledovaná proměna se uskutečňuje v mnohem nižší míře a značně pomaleji, než jsem původně očekával. Z toho důvodu nelze hovořit o zcela jasném nenaplnění nebo naplnění předpokladů práce, ale pouze o jistých pozorovatelných tendencích ve vývoji dělby domácí práce mezi partnery/manželi, kteří žijí ve společné domácnosti.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, zahraniční studie ukazují, že ženy věnují péči o domácnost mnohem více času než muži. Tato doba se však u žen v průběhu let pozvolna snižuje, zatímco u jejich mužských protějšků tato doba naopak mírně narůstá (Gwozdz, Sousa-Poza, 2010; Zick, Bryant, 2008; Bo, 2008; Braun, 2008; Lachance-Grzela & Bouchard, 2010). Co se České republiky týče, můžeme potvrdit, že stejně jako v zahraničí, tak i u nás se ženy věnují domácí práci mnohem více než muži, a v roce 2012 tento rozdíl činil dokonce 10 hodin týdně. S ohledem na předešlé české výzkumy, které se zajímaly o dobu, kterou české ženy trávily domácími pracemi, lze taktéž potvrdit, že se Češky pozvolna věnují domácím pracím méně. Avšak u českých mužů v průběhu času k žádným výrazným změnám nedochází. Dá se tak i v následujících letech očekávat, že u populace České republiky bude i nadále panovat jasné genderové rozdělení toho, kdo se bude péči o domácnost věnovat mezi partnery více a kdo méně. To, zda jsme mužem či ženou je tak nejsilnějším prediktorem rozdělení domácí práce. Během deseti let navíc začalo docházet také ke zřetelnému odlišování ženské a mužské sféry v péči o domácnost, přičemž muži jsou ochotni doma pomáhat více pouze s aktivitami, které nejsou natolik rutinní a nekreativní. Typickým příkladem těchto aktivit jsou provádění oprav a příprava jídla. Naopak praní prádla a uklízení se během deseti let staly pracemi, které vykonávají zejména ženy, a se kterými

muži pomáhají znatelně méně než dříve. Genderově rozdílný přístup k domácím pracím je tak v České republice dosti patrný.

Na druhou stranu, zatímco se však pohlaví ukazuje jako velice důležitý faktor, to, zda zaujímáme vůči rozdělení rolí mezi mužem a ženou egalitární nebo tradiční postoj (tedy zda zastáváme názor, že by žena měla mít v rodině stejné postavení a práva jako muž – jak muž, tak žena, by se měli podílet na chodu domácnosti stejnou měrou, oba by měli pracovat a přispívat do rodinného rozpočtu nebo, že by žena měla spíše zůstat doma a pečovat o rodinu, domácnosti, zatímco muž bude vydělávat peníze), naopak na rozdělení domácí práce mezi partnery/manželi vliv nemělo, a to jak ani v roce 2002, tak ani v roce 2012.

S rozvojem postmaterialistických hodnot by měl vliv ekonomických faktorů na rozdělení domácí práce mezi partnery ubývat, to se však v Českém prostředí nepotvrdilo. Směřování jejich vlivu však ovšem nepotvrzuje ani teorii relativních zdrojů a ani teorii lidského kapitálu v jejich implikacích, že lidé s vyššími ekonomickými faktory se věnují péči o domácnost méně.

Co se příjmu týče, nacházíme u nás i nadále příjmovou nerovnost mezi tím, kolik vydělávají muži a kolik ženy. V průběhu let však můžeme pozorovat postupný trend, který vede k vyrovnávání těchto platů a muži a ženy by tak podle ekonomických přístupů k dělbě domácí práce měli získávat podobnou pozici. Avšak výsledky regresní analýzy mluví jasně. V České republice nemůžeme říct, že by to, zda muž či žena má menší či vyšší příjem oproti partnerovi/partnerce, manželovi/manželce, mělo vliv na to, kolik ze svého času bude následně jedinec věnovat péči o domácnost, avšak můžeme potvrdit, že lidé s nižším platem se věnují péči o domácnosti více, než lidé s vyšším platem.

Nejvlivnějším ekonomickým faktorem, na rozdělení domácí práce, v obou letech byla doba, kterou jedinec stráví týdně v práci. Čím déle jedinec tráví v práci, tím méně času se pak věnuje domácím pracím. V roce 2012 mají navíc vliv na dobu, kterou jedinec tráví domácími pracemi, další dva ekonomické faktory, socioekonomický status a vzdělání. Stejně jako Ivo Možný doložil, že nejpatrnější změny v chování jsou u vysokoškolsky vzdělaných mužů (1984), tak i já jsem zjistil, že ačkoliv vysokoškolsky vzdělaní muži nyní dělají nejméně domácí práce, jsou taktéž jedinou vzdělanostní mužskou kategorií, která během deseti let začala doma pomáhat o něco více než dříve. Nelze však tvrdit, že by se vysokoškolsky vzdělaní muži nejvíce odkláněli od tradičního modelu dělby rolí, jak tvrdí Ivo Možný. Přesto jsou ale jedinou kategorií, u které dochází s ohledem na dobu strávenou domácí péčí k nárůstu.

Zatímco vzdělání a doba strávená v domácnosti v regresní analýze potvrzují předpoklady ekonomických teorií o rozdělení domácí práce mezi partnery, socioekonomický status již ne. Čím vyššího postavení jedinec ve společnosti dosahuje, tím více se věnuje domácím pracím. Toto zjištění je pak patrné především pro ženy než pro muže a potvrzuje tak spíše než závěry socioekonomických teorií, závěry genderových teorií, které si toto vysvětlují tak, že se ženy díky svému postavení cítí provinile vůči rodině a snaží se tak plnit o to víc svou společensky definovanou ženskou roli.

Je patrné, že ačkoliv se můj předpoklad o vývoji determinantů rozdělení domácí práce směrem k postmaterialistickým vzorcům nepotvrdil, nelze ani říct, že by v České republice docházelo ke změně směřované spíše k materialistickým hodnotám. Ekonomické faktory socioekonomického indexu a vzdělání jsou sice jedinými determinanty, které v průběhu let začaly mít vliv, avšak vliv socioekonomického indexu je spíše opačného směřování, než bychom očekávaly. Z mých zjištění je patrné, že Češi mají na rozdělení domácí práce jasný a zřejmě i historicky daný pohled, který z období komunistické totality přetrvává do dnes. Žena by měla pracovat a přinášet do domácnosti peníze stejně tak jako její partner/manžel. Na rozdíl od muže však musí ještě pečovat o domácnost, která je výhradně její zodpovědností. Fenomén druhé směny žen je tak v Česku i nadále aktuálním tématem a s vývojem rozdělení domácí práce, zejména pak oddělení ženských a mužských činností, se zdá být tématem hodného pozornosti i v následujících letech.

Seznam použité literatury

- Abbott, P., Tyler, M., & Wallace, C. (2005). *An introduction to sociology: Feminist perspectives*. New York, Routledge.
- Acker, J. (1988). Class, gender, and the relations of distribution. *Signs*, 13(3), 473-497.
- Ahlander, N. R., & Bahr, K. S. (1995). Beyond drudgery, power, and equity: Toward an expanded discourse on the moral dimensions of housework in families. *Journal of Marriage and the Family*, 57(1), 54-68.
- Baxter, J. (1992). Power attitudes and time: The domestic division of labour. *Journal of Comparative Family Studies*, 23(2), 165-182.
- Baxter, J., Hewitt, B., & Western, M. (2005). Post-familial families and the domestic division of labour. *Journal of Comparative Family Studies* 36(4), 583–600.
- Beck, U. (2004). *Riziková společnost*. Praha, Sociologické nakladatelství.
- Becker, G. S. (1993). *A Treatise on the Family*. Cambridge, Harvard university press.
- BENEŠ, M. (1971). Problematika regresní analýzy v sociologických výzkumech. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 649-664.
- Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., & Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social forces*, 79(1), 191-228.
- Bianchi, S. M., Sayer, L. C., Milkie, M. A., & Robinson, J. P. (2012). Housework: Who Did, Does or Will Do It, and How Much Does It Matter? *Social Forces*, 91(1), 55–63.
- Blood Jr, R. O., & Wolfe, D. M. (1960). *Husbands and wives: The dynamics of married living*. New York, Free Press.
- Bo, I. (2008). Equal gender opportunity: Couples in the gap between principles and practice. *Community, Work & Family*, 11(4), 439-455
- Braun, M., Lewin-Epstein, N., Stier, H., & Baumgärtner, M. K. (2008). Perceived equity in the gendered division of household labor. *Journal of Marriage and Family*, 70(5), 1145–1156.
- Coltrane, S. (2000). Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddness of Routine Family Work. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1208-1233.

- Čermáková, M. (2000). Zaměstnanost, pracovní kompetence a perspektivy české pracující ženy. In H. Maříková. *Proměny současné české rodiny* (pp. 83-99). Praha: Sociologické nakladatelství.
- Davis, N. Shannon, Theodore N. Greenstein. 2013. „Why Study Housework? Cleaning as Window Into Power in Couples.“ *Journal of Family Theory & Reviews* 5: 63-71
- Devreux, A. M. (2007). “New Fatherhood” in Practice: Domestic and Parental Work Performed by Men in France and in the Netherlands. *Journal of Comparative Family Studies*, 87–103.
- Ferree, M. M. (1990). Beyond separate spheres: Feminism and family research. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 866-884.
- Forste, R., & Fox, K. (2012). Household labor, gender roles, and family satisfaction: A cross-national comparison. *Journal of Comparative Family Studies* 43(5), 613–631.
- Fuwa, M., & Cohen, P. N. (2007). Housework and social policy. *Social Science Research*, 36(2), 512–530.
- Ganzeboom, H. B., De Graaf, P. M., & Treiman, D. J. (1992). A standard international socio-economic index of occupational status. *Social science research*, 21(1), 1-56.
- Goffman, E. (1976). Gender display. *Studies in the Anthropology of Visual Communication*, 3, 69-77.
- Greenstein, T. N. (1996). Husbands' participation in domestic labor: Interactive effects of wives' and husbands' gender ideologies. *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 585-595.
- Grossbard, S. (2006). The New Home Economics at Columbia and Chicago. In *Jacob Mincer A Pioneer of Modern Labor Economics* (pp. 37-49). New York, Springer US.
- Gwozdz, W., & Sousa-Poza, A. (2010). Explaining gender differences in housework time in Germany. *Journal of Consumer Policy*, 33(2), 183-200.
- Hajnal, J. (1965). European marriage pattern in historical perspective. In Glass D.V. & Eversley D.E.C., (eds.). *Population in History* (pp. 101-103). London: Arnold.
- Harrington, A. (2006). *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha, Portál.
- Havelková, H. (2004). První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. *ABC feminismu*, 1, 169-170.

- Hebák, P., Hustopecký, J., & Malá, I. (2005). *Vícerozměrné statistické metody 2*. Praha: Informatorium.
- Hendl, J. (2012). *Přehled statistických metod. 4. vyd.* Praha: Portál.
- Hochschild, A., & Machung, A. (1990). *The second shift: Working families and the revolution at home*. Penguin.
- Chaloupková, J. (2005). Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 41(1), 57-77.
- Chaloupková, J. (2007). Rozdělení domácí práce: Ekonomická racionalita, mocenské zdroje a symbolické významy. *Pražské sociálně vědní studie*. Praha, Univerzita Karlova v Praze
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American political science review*, 65(04), 991-1017.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American sociological review*, 65(1), 19-51.
- Inglehart, R., & Norris, P. (2003). *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*. Cambridge University Press.
- Iwama, A. (2005). Social Stratification and the Division of Household Labor in Japan: The Effect of Wives' Work on the Division of Labor among Dual-earner Families. *International Journal of Japanese Sociology*, 14(1), 15-31.
- Kocourková, J. (2008). THE CURRENT 'BABY BOOM' IN THE CZECH REPUBLIC AND FAMILY POLICY. *Demografie*, 50(4), 240–249.
- Křížková, A. (1999). „The Division of Labour in Czech Households in the 1990s.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 7(2), 205-214
- Křížková, A. (2007). Nepříliš harmonická realita. Rodičovské kombinace práce a péče v mezích genderové struktury současné české společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8(2), 60-67.
- Lachance-Grzela, M., & Bouchard, G. (2010). Why do women do the lion's share of housework? A decade of research. *Sex roles*, 63(11-12), 767-780.
- Legerski, E. M., & Cornwall, M. (2010). Working-class job loss, gender, and the negotiation of household labor. *Gender & Society*, 24(4), 447-474.
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and development review*, 36(2), 211-251.

- Lesthaeghe, R. vande Kaa, D.J. (1986). Twee Demografische Transitieën. in R. Lesthaeghe and D. J. van de Kaa (eds.), *Bevolking: Groei en Krimp. Mens en Maatschappij book supplement* (pp. 9–24). Deventer: Van Loghum-Slaterus.
- Milkman, R. & Townsley, E. (1994). Gender and Economy. In Smeler, N. & Swedberg, R., (eds.). *The Handbook of Economic Sociology* (pp. 600–619). New York: Princeton University Press, Russell Sage Foundation.
- Možný, I. (1984). „K historicitě současného inferiorního statu domácích prací“. *Socialistický životní způsob jako sociální realita II*, 46-59.
- Možný, I. (1994). The Czech Family in Transition From Social to Economic Capital. In *Sborník prací* (pp.15-24). Brno, Masarykova univerzita Brno
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha, Sociologické nakladatelství.
- Oakley, A. (1974). *The sociology of housework*. New York, Pantheon Books.
- Oppenheimer, V. K. (1968). The Sex-Labeling of Jobs. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 7(3), 219-234.
- Oppenheimer, V. K. (1970). *The female labor force in the United States: demographic and economic factors governing its growth and changing composition*. Institute of International Studies, University of California.
- Oppenheimer, V. K. (1988). A theory of marriage timing. *American Journal of Sociology*, 563-591.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). *Family socialization and interaction process*. New York, Free press.
- Pavlík, Z. & Kučera, M. (2002). *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. Praha: Univerzita Karlova v Praze
- Rabušic, L. (2000). Je česká společnost „postmaterialistická“?/Is Czech Society'Post-materialist'?. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 36(1), 3-22.
- Rabušic, L. (2001). Value change and demographic behaviour in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 9(1), 99-122.
- Řeháková, B. (2000). Nebojte se logistické regrese/Introducing Logistic Regression. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 475-492.
- Secombe, W. (1974). *The housewife and her labour under capitalism*. Red Books.

- Shelton, B. A., & John, D. (1996). The division of household labor. *Annual review of sociology*, 22, 299-322.
- Sobotka, T. (2003). Změny v časování mateřství a pokles plodnosti v České republice v 90. letech. *Demografie*, 45(2), 77-87.
- Tong, R. (2009). *Feminist thought: A comprehensive introduction*. Colorado, Westview Press.
- Van de Kaa, D. J. (2002). The idea of a second demographic transition in industrialized countries. *Birth*.
- Vodochodský, I. (2007). 'Superženy' a 'velké děti': Konceptualizace postavení mužů v rámci genderového řádu státního socialismu. *Pražské sociálně vědní studie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & society*, 1(2), 125-151.
- Wharton, A. S. (2000). Feminism at work. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571(1), 167-182.
- Zick, C. D., Bryant, W. K., & Srisukhumbowornchai, S. (2008). Does housework matter anymore? The shifting impact of housework on economic inequality. *Review of Economics of the Household*, 6(1), 1-28.

Ostatní zdroje

Sčítání lidu, domů a bytů 2001, citováno dne 22. června, 2015, z webových stránek Českého statistického úřadu, <https://www.czso.cz/staticke/sldb/sldb2001.nsf/tabx/cz0000>

Sčítání lidu, domů a bytů 2011, citováno dne 22. června, 2015, z webových stránek Českého statistického úřadu, <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=&vseuzemi=null&v=&vo=null&void=>

Tools for deriving occupational status measures from ISCO-88, citováno dne 1. srpna, 2015, z webových stránek projektu International Stratification and Mobility File, <http://www.harryganzeboom.nl/isco88/index.htm>

Vybrané ukazatele populace na území České republiky, citováno dne 16. května, 2015, z webových stránek Českého statistického úřadu, <https://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislatab=1-1b&vo=null>

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT. (2002). *OECD employment outlook: July 2002*. Paříž: Organisation for Economic Co-operation and Development

Datové soubory

Datový soubor European Value Survey (EVS) 1991, 1999 a 2008.

Mezinárodní program sociálního výzkumu (ISSP) 2002 a 2012.

Přílohy

Příloha č.1: Struktura datových souborů

Tabulka 19. Struktura datového souboru ISSP 2002 podle pohlaví

Rok výzkumu	Pohlaví	Četnost	V procentech
2002	Muži	290	35,9
	Ženy	518	64,1
	Celkem	808	100,0

Zdroj: ISSP 2002, nevážený, vlastní výpočty

Tabulka 20. Struktura datového souboru ISSP 2002 podle věku

Rok výzkumu	Věk	Četnost	V procentech
2002	18-34	163	24,5
	35-44	217	26,9
	45-54	215	26,6
	55+	120	22,1
	Celkem	808	100

Zdroj: ISSP 2002, nevážený, vlastní výpočty

Tabulka 21. Struktura datového souboru ISSP 2002 podle nejvyššího dokončeného vzdělání

Rok výzkumu	Dokončené vzdělání	Četnost	V procentech
2002	Neúplné základní	10	1,2
	Základní	91	11,3
	Vyučení	261	32,3
	Střední bez maturity	87	10,8
	Střední odborné s maturitou	211	26,1
	Střední všeobecné s maturitou	53	6,6
	Nedokončené vysokoškolské	15	1,9
	Ukončené vysokoškolské - bakalářské	11	1,4
	Vysokoškolské - magisterské a postgraduální	69	8,5
	Celkem	808	100,0

Zdroj: ISSP 2002, nevážený, vlastní výpočty

Tabulka 22. Struktura datového souboru ISSP 2002 podle rozložení krajů

Rok výzkumu	Kraj	Četnost	V procentech
2002	Praha	34	4,2
	Středočeský	98	12,1
	Jihočeský	57	7,1
	Plzeňský	40	5
	Karlovarský	23	2,8
	Ústecký	100	12,4
	Liberecký	27	3,3
	Královéhradecký	50	6,2
	Pardubický	41	5,1
	Kraj Vysočina	47	5,8
	Jihomoravský	92	11,4
	Olomoucký	39	4,8
	Zlínský	39	4,8
	Moravskoslezský	121	15
	Celkem	808	100,0

Zdroj: ISSP 2002, vlastní výpočty

Tabulka 23. Struktura datového souboru ISSP 2012 podle pohlaví

Rok výzkumu	Pohlaví	Četnost	V procentech
2012	Muži	543	47,2
	Ženy	607	52,8
	Celkem	1150	100,0

Zdroj: ISSP 2012, vlastní výpočty

Tabulka 24. Struktura datového souboru ISSP 2012 podle věku

Rok výzkumu	Věk	Četnost	V procentech
2012	18-34	179	17,3
	35-44	284	24,7
	45-54	266	23,1
	55 +	205	34,9
	Celkem	1150	100

Zdroj: ISSP 2012, vlastní výpočty

Tabulka 25. Struktura datového souboru ISSP 2012 podle nejvyššího dokončeného vzdělání

Rok výzkumu	Dokončené vzdělání	Četnost	V procentech
2012	Neúplné základní	1	0,1
	Základní	68	5,9
	Vyučení	484	42,1
	Střední bez maturity	102	8,9
	Střední odborné s maturitou	317	27,6
	Střední všeobecné s maturitou	47	4,1
	Vyšší odborné	16	1,4
	Ukončené vysokoškolské - bakalářské	19	1,7
	Vysokoškolské - magisterské a postgraduální	96	8,3
	Celkem	1150	100,0

Zdroj: ISSP 2012, vlastní výpočty

Tabulka 26. Struktura datového souboru ISSP 2012 podle rozložení krajů

Rok výzkumu	Kraj	Četnost	V procentech
2012	Praha	148	12,9
	Středočeský	148	12,9
	Jihočeský	86	7,5
	Plzeňský	41	3,6
	Karlovarský	23	2
	Ústecký	104	9
	Liberecký	58	5
	Královéhradecký	55	4,8
	Pardubický	69	6
	Kraj Vysočina	52	4,5
	Jihomoravský	135	11,7
	Olomoucký	57	5
	Zlínský	51	4,4
	Moravskoslezský	123	10,7
	Celkem	1150	100,0

Zdroj: ISSP 2012, vlastní výpočty